

Jurga Dzikaitė
Dainora Eigminienė
Darius Kuolys
Aušra Martišiūtė-Linartienė

Literatūra

8 klasė

II dalis

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Vilnius, 2017

Turinys

2. Gyvoji atmintis	5
<i>ČINGIZO AITMATOVO PERSPĖJIMAS</i>	10
<i>Apie Čingizą Aitmatovą</i>	11
ČINGIZAS AITMATOVAS. Ilga kaip šimtmečiai diena	12
<i>SIMONAS DAUKANTAS IR „BŪDAS“</i>	23
<i>Apie Simoną Daukantą</i>	26
SIMONAS DAUKANTAS. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių	35
<i>ADOMAS MICKEVIČIUS IR „GRAŽINA“</i>	47
<i>Apie Adomą Mickevičių</i>	50
ADOMAS MICKEVIČIUS. Gražina. Lietuvių sakmė	57
<i>MAIRONIS IR „TRAKŲ PILIS“</i>	78
<i>Apie Maironį</i>	80
MAIRONIS. Trakų pilis	81
<i>VINCAS KRĖVĖ IR „MILŽINKAPIS“</i>	84
<i>Apie Vincą Krėvę</i>	86
VINCAS KRĖVĖ. Milžinkapis	87
<i>Apibendriname temą ir įsivertiname</i>	101
3. Laiko išbandymai	106
<i>MATILDA OLKINAITĖ: TRAGIŠKAS JAUNOS POETĖS LIKIMAS</i>	109
<i>Apie Matildą Olkinaitę</i>	109
MATILDA OLKINAITĖ. Žydiška lopšinė	110
Iš Matildos Olkinaitės dienoraščio	111
<i>DALIOS GRINKEVIČIŪTĖS LIUDIJIMAS</i>	112
<i>Apie Dalią Grinkevičiūtę</i>	113
DALIA GRINKEVIČIŪTĖ. Lietuviai prie Laptevų jūros	115
<i>ICCHOKAS RUDAŠEVSKIS IR VILNIAUS ŽYDŲ TRAGEDIJA</i>	129
<i>Apie Icchoką Rudaševskį</i>	130
ICCHOKAS RUDAŠEVSKIS. Vilniaus geto dienoraštis	132
<i>ANA FRANK IR PASAULĮ SUKRĖTĘS JOS „DIENORAŠTIS“</i>	143
<i>Apie Aną Frank</i>	144
ANA FRANK. Dienoraštis	146

<i>JOANA ULINAUSKAITĖ-MUREIKIENĖ IR JAI TEKĘ IŠBANDYMAI</i>	156
<i>Apie Joaną Ulinauskaitę-Mureikienę</i>	157
JOANA ULINAUSKAITĖ-MUREIKIENĖ. Lemtingi gyvenimo posūkiai	158
<i>Apibendriname temą ir įsivertiname</i>	168
4. Juoko prasmė	174
<i>SAULIUS ŠALTENIS: „ŠKAC, MIRTIE, VISADOS, ŠKAC!“</i>	177
<i>Apie Saulių Šaltenį</i>	178
SAULIUS ŠALTENIS. Riešutų duona	179
<i>ROMENAS GARY IR JUOKAS PRO AŠARAS</i>	194
<i>Apie Romeną Gary</i>	195
ROMAIN GARY. Aušros pažadas	197
<i>KITOKS JUOKAS: JUOZAS ERLICKAS IR GINTARAS BERESNEVIČIUS</i>	211
<i>Apie Juozą Erlicką</i>	212
JUOZAS ERLICKAS. Liūdesys	212
JUOZAS ERLICKAS. Mano gyvenimas	213
JUOZAS ERLICKAS. Kolumbo gimtadienis	214
JUOZAS ERLICKAS. Metai: eilėraščiai proza	217
Sparnuotos Juozo Erlicko mintys	219
<i>Apie Gintarą Beresnevičių</i>	221
GINTARAS BERESNEVIČIUS. Trumpas Lietuvos istorijos kursas	221
GINTARAS BERESNEVIČIUS. Iš gyvenimo rašytojų Lietuvos	223
<i>Apibendriname temą ir įsivertiname</i>	225
Patarimai	228
Sąvokų žodynėlis	238
Tekstų ir iliustracijų šaltiniai	242

Gražina Didelytė. „Baltasis žirgas“, 2002 m.

Svetimų dievų nereikia – gana ir savų.

Tauta viską gali prarasti – turtus, namus, pačią tėvynę, bet jos kalba visuomet su ja išliks: kentės tauta vargus, vergijos bus naikinama, bet savo kalbos niekuomet neužmirš.

Tautos mokslas ir išmintis yra amžina ir visų didžiausia garbė. Tad kodėl gi lietuviai ir žemaičiai negali stengtis, idant pasiektų tą šviesybės laiptą, ant kurio stovi kitos tautos?

Ne mokytiems vyrams ir galvočiams, bet dėl tų motinų rašiau, kurios geba savo vaikams pasakoti apie jų bočių ir prabočių darbus, o be raštų daug kartų apsirinka.

Aš dėl lietuvių pamatus dedu.

Simonas Daukantas

Sugrąžinti lietuviams tautos vardą – tai buvo Daukanto idealas.

Pranas Mašiotas, 1893 m.

Visi Daukanto raštai paremti viena nuolatine tėvynės meile.

Maironis, 1906 m.

Daukantas – lietuvių atgimimo pranašas ir pirmasis kovotojas už lietuvių tautinę kultūrą.

Jis nebuvo sausas, nuobodus mokslininkas – savo sielos gelmėse buvo poetas.

Giršas Rutenbergas, 1922 m.

Daukantas rašė savo istorinius veikalus lietuvių visuomenei, kad ji susiprastų ir pabustų.

Zenonas Ivinskis, 1936 m.

Simoną Daukantą galima laikyti naujosios Lietuvos Jonu Krikštytoju, kuris dar gerokai prieš naujosios Lietuvos gimimą skelbė ir aiškino apie jos atėjimą.

Anot Daukanto, jei lietuvių kalba liks gyva, gyvens ir lietuvių tauta. Štai yra pirmasis ir pagrindinis Daukanto naujosios Lietuvos sampratos teiginys.

Vincas Trumpa, 1965 m.

Simono Daukanto gyvenimas, kupinas pasiaukojimo, atkaklumo, darbštumo, jau yra įgijęs savotiško simbolio reikšmę. Ir mūsų dienų žmogui Daukantas gali būti skatinančiu pavyzdžiu nesusmulkėti, siekti kilnaus tikslo ir gyvenimo prasmės, daug dirbti.

Visi Daukanto istorijos veikalai – tai žmogaus ir tautos laisvės gynimo apoteozė (išaukštinimas).

Juozas Girdzijauskas, 1968 m.

Mes – Daukanto šaknies, kaip ir visa mūsų lietuviškoji kultūra. Be jo nebūtų mūsų.

Ar dar gyvas mumyse Daukantas? Nuo atsakymo į šį klausimą priklauso, ar liksime gyvi. Bet be tautos ir kartos dar esi tu – kaip žmogus ir asmuo. Ir tik pats ir visų pirma sau turi atsakyti į šį klausimą – be kitų pagalbos ar už kitų nugaros.

Algirdas Patackas, 1979 m.

Simono Daukanto gyvenimas ir raštai rodo, kiek daug savo krašto labui gali nuveikti vienas žmogus, kiek daug tautos kultūrai gali pasitarnauti gimtinę ir jos žmones mylinti, gerbianti asmenybė.

Saulius Žukas, 1988 m.

Daukantas buvo ir tebėra reikalingas gyviesiems.

Vytautas Merkys, 1991 m.

Daukantas yra vienas didžiausių tautos sūnų, nors mes vis tolstame ir tolstame nuo jo ir patys nežinome, kur tolstame, kurion pusėn, kokia kryptimi ir linkme. Tolstame, bet niekaip nenuitolstame. Kaip nuo horizonto: niekada tiek nepriartėsi, kad ranka pasiektum, bet niekada taip toli nenuotolsi, kad visai nematytum. Tikslai tirštos miglos, tikslai juoda tamsa gali atimti jį iš mūsų, tikslai visiška dvasios ir kūno aklybė.

Romualdas Granauskas, 1993 m.

Apie Simoną Daukantą

Simonas Daukantas (1793–1864) – lietuvių istorikas, rašytojas, kalbininkas, tautosakos rinkėjas, pirmosios lietuviškai sukurtos Lietuvos istorijos autorius. Tai viena stipriausių ir vienišiausių XIX amžiaus Lietuvos asmenybių, visą gyvenimą atkakliaiėjusi prieš srovę. Žvelgdamas į tėvynės praeitį, S. Daukantas matė joje garbingą lietuvių tautos ateitį ir kvietė kitus ją pamatyti, savo orumą atgauti. Pavergtoje šalyje jis dėjo pamatus šiuolaikinei, demokratinei lietuvių tautai atsirasti.

Rašytojas gimė Žemaitijoje, Kálvių kaime, netoli Skuodo, 1793 metais – taigi dar laisvoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Gyvenimą nugyveno jo tėvynę užėmusioje Rūsijos imperijoje. Buvo vyriausias vaikas laisvų valstiečių šeimoje. Tėvas Jurgis Daukantas tarnavo dvaro eiguliu. Taigi Simonas dar vaikystėje bus su tėvu išvaikščiojęs Žemaitijos girias. Abu Simono tėvai ir trys jo dėdės kovėsi už Lietuvos laisvę Tado Kosciuškos sukilime. Tai liudijantį įrašą užaugęs rašytojas iškals savo motinos Kotrynos antkapyje.

Kad galėtų siekti tuo metu tik kilmingiesiems prieinamo aukštesnio mokslo, S. Daukanto tėvai paprašė kunigo įrašyti gimimo dokumentuose, kad jų sūnus esąs bajoras. Mokėsi Simonas Kretingės pradinėje, Žemaičių Kalvarijos apskrities mokyklose. Mokyta tuomet lenkų kalba. Žemaitiškai mokiniams drausta kalbėti ne tik pamokose. Tėvų kalba kalbančius vaikus mokytojai

Jonas Zenkevičius. Simono Daukanto portretas, 1850 m.

Namas, kuriame augo
Simonas Daukantas, Kálviai,
XIX a. nuotrauka

baudė viešu sugėdinimu. Vėliau S. Daukantas rašys: „Kas Lietuvojė lenkiškai nekalbėjo, tas nė žmogum nebuvo, tik vergu to, kuris lenkiškai kalbėjo.“

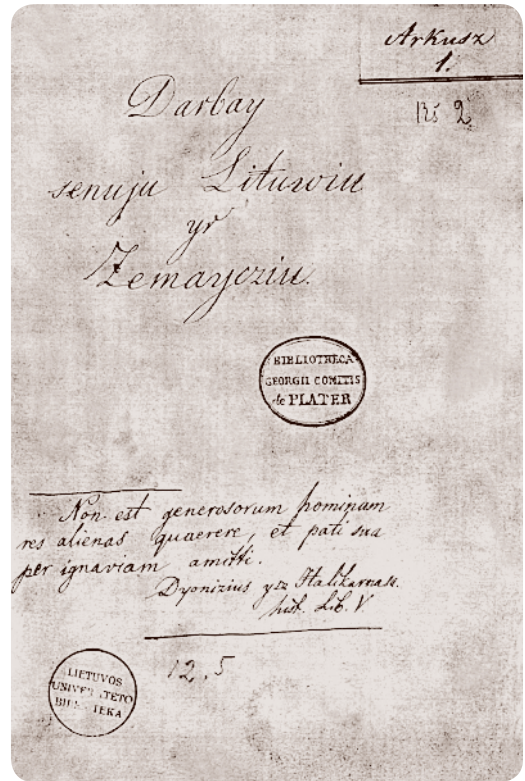
Iš Vėlniaus universiteto atvykė mokyklų prižiūrėtojai – vizitatoriai – išskyrė S. Daukantą kaip gabų mokinį. O vienas vizitatorių taip apibūdinto tuo metu mokyklas lankiusius žemaičių berniukus:

„Visų vyresnių nei dešimties metų amžiaus mokinių rankos buvo juodos, nuo darbo sudiržusios, supjaustytos, šiurkščios, storos ir nuo nuolatinio triūso kaip puspadis sukietėjusios odos. Toks į mokyklą ateina nerangus, su mažais proto sugebėjimais, bet su didžiausiu noru mokytis. Teturėdamas kietą juodos duonos kąsnį, niekada neragaudamas mėsos ir viralo, jis trokšte trokšta mokslo. Užuojauta, nuostaba ir kartu kažkokia pagarba apima matant vargšą žemaitį, besigrumiantį kelyje į mokslą su šitiek dvasinių ir fizinių kliūčių. <...> Kuriame gi krašte tokios kliūtys neatbaidytų žmogaus nuo mokslo? – Neatbaido žemaičio! Ir ko tik nebūtų galima pasiekti su tokiais ryžtingais, į darbą įnikusiais žmonėmis!“

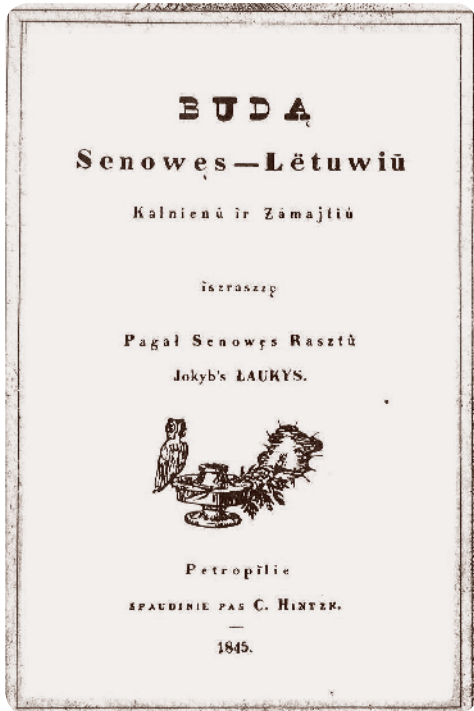
1814-aisiais, vasaros pabaigoje, Simonas Daukantas pėsčias su maišeliu ant peties ir dešimčia rublių patraukė į Vėlnių. Čia įstojo į geriausią anų laikų Lietuvos gimnaziją, kurioje skaitė, nagrinėjo senųjų graikų ir romėnų rašytojus, istorikus, filosofus. Ją baigęs, tęsė studijas Vėlniaus universitete, kurio šlovė tuo metu sklido po visą Rūsijos imperiją. Universitete klausėsi žymiausių mokslininkų paskaitų, įsitraukė į studentų brolijas. Jo kurso draugu tapo poetas Adomas Mickevičius.

Dar studijuodamas, S. Daukantas 1822 metais parašė pirmąją Lietuvos istoriją lietuvių kalba ir pavadino ją „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“. Jaunystėje apsisprendė savo kūrinius rašyti tik lietuviškai ir šito sprendimo visą gyvenimą laikėsi. Kvietė ir kitus sekti jo pavyzdžiu. Pirmąją istorijos veikalą S. Daukantas rašė ne mokslininkams, ne „mokytiems vyrams ir galvočiams“, bet valstietėms motinoms, kad jos pasakotų apie protėvių darbus savo vaikams – perduotų jiems tautos istoriją. Deja, šio kūrinio rašytojui nepavyko išleisti: jis buvo išspausdintas tik po šimtmečio jau atkurtoje Lietuvos Respublikoje.

Gyvendamas Vėlniuje S. Daukantas tampa Rūsijos valdžios susidorojimo su Lietuvos jaunimu liudininku. 1823-iaisiais susekamos slaptos Vėlniaus studentų ir Žemaitijos gimnazistų

Pirmosios lietuviškai rašytos Lietuvos istorijos – Simono Daukanto „Darbai“ – rankraščio antraštinis puslapis, 1822 m.

Simono Daukanto „Būdo“ viršelis, 1845 m.

kaupęs gausią biblioteką. Rūsijos sostinėje S. Daukantas parašė ir Jokūbo Laukio slapyvardžiu 1845-aisiais išleido pirmąją lietuvių kultūros istoriją, pavadintą „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“. Tai vienintelė paties S. Daukanto paskelbta istorijos knyga. Joje, gilindamasis į tautosaką, kalbą, istoriją, mėgino atsakyti į klausimą, kas yra lietuvių tauta – koks jos būdas, kokios išskirtinės savybės ir papročiai. Dar du Peterbūрге pabaigti dideli istoriniai darbai – „Istorija žemaitiška“ ir „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“ – liko rankraščiuose.

Tuo pačiu metu S. Daukantas pats rašė, iš kitų kalbų vertė ir leido ūkinių patarimų knygeles valstiečiams, vadovėlius ir skaitinių knygų jaunimui. Lietuvės jaunuolius jis kvietė mokytis laisvės ir tėvynės meilės, drąsos ir kitų dorybių ne tik iš protėvių, bet ir iš senųjų graikų, romėnų karo vadų. Iš lotynų kalbos išvertęs romėnų rašytojo Kornelijaus Nepoto didžiųjų karvedžių biografijas, S. Daukantas knygos pratarinėje teigė:

„Kas skaitys, ras čia daug didžiai naudingų pamokymų, kaip doru ir teisingu piliečiu būti, kaip narsiu ir stipriu kariu tapti, kaip valstybės reikaluose ir kare elgtis, kaip nuo priešų savo tėvynę ir laisvę ginti. Džiaugsiuos, jei ta mano knygelė padidins bent vieno skaitytojo norą dorybės ir garbės siekti, uždegs meilę tiesai ir tėvynei bei akylumą, akiračius praplatins.“

Vasaromis atostogaudamas Lietuvoje, rašytojas rinko liaudies dainas, pasakas, patarles. Išleido dainų rinkinį „Dainės žemaičių“. Šią vieną knygą S. Daukantas pasirašė savo vardu ir pavarde. Kitas skelbė įvairiais slapyvardžiais – Devynakio, Šauklio, Žeimio, Vaineikio, Purvio, Ragaunio,

organizacijos: suimami, įkalinami, ištremiami iš Lietuvos A. Mickevičius ir kiti pažįstami, draugai, į Sibirą išvežami Krėžių gimnazijos mokiniai.

1825 metais baigęs universitetą rašytojas išvažiavo į Rėgą. Ten dešimtmetį dirbo vietos valdžios kanceliarijoje, o laisvu laiku tęsė Lietuvos praeities tyrimus. Vėliau apsigyveno Rūsijos imperijos sostinėje Peterbūрге, lietuviškai vadintame Petrėpiliu. Čia tapo Senato tarnautoju. Senato rūmuose saugota ir Lietuvos Metrika – pasigrobtas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinis archyvas. Jį S. Daukantas prižiūrėjo. Juo remdamasis, kūrė naujus istorinius veikalus. Archyvo dokumentų nuorašais jis geranoriškai dalijosi su istoriku Teodoru Narbutu, lenkiškai rašiusiu daugiatome „Lietuvių tautos istoriją“.

Peterbūрге S. Daukantas laisvu nuo tarnybos metu ėmėsi plačios lietuviškos mokslinės ir kultūrinės veiklos. Jis gerai mokėjo lotynų, lenkų, rusų, latvių, vokiečių, prancūzų kalbas, buvo su-

Mylės ir kitais. Mat, norėjo sukurti vaizdą neva lietuviai turi daug gimtąja kalba rašančių autorių. Knygeles rašytojas dažnai leido už savo lėšas. Neturtingiems skaitytojams jas dovanodavo.

Visą gyvenimą S. Daukantas tyrinėjo lietuvių kalbą, daug metų rašė lenkų–lietuvių ir lotynų–lietuvių kalbų žodynus. Lietuviškus žodžius rinko iš Kristijono Donelaičio ir kitų rašytojų raštų, gyvos žmonių šnekos, tautosakos, pats juos kūrė. Pavyzdžiui, valstybę, respubliką vadino „ūke“, pilietį – „ūkininku“. Ir šiandien vartojame jo sukurtus žodžius: laikrodis, būdvardis, prekyba.

Dėl ilgo darbo drėgnuose Peterbūrgo Senato rūsiuose pašliję rašytojo sveikata. Tad 1850-aisiais sugrįžo į Lietuvą ir pasiprašė valdžios išleidžiamas į pensiją. Apsigyveno Važniuose pas Žemaičių vyskupą Motiejų Valančių. Tikėjosi čia įsteigti Žemaičių akademiją, pabaigti ir išleisti savo mokslinius darbus. Tačiau vyskupas už globą prašė rūpintis kitais reikalais. Rūsijos valdininkai netrukus susidomėjo Peterbūrge išleistu ir Lietuvoje platinamu „Būdu“. Nusprendė, kad ši knyga kenksminga, pavojinga ir uždraudė ją pardavinėti. Taip pat pradėjo aiškintis, kas yra tikrasis Jokūbu Laukiu pasirašęs jos autorius. S. Daukantui teko palikti Varnius ir pastogės ieškotis Lātvijoje, vėliau glaustis pas gimines ir draugus Žemaitijos pakrašty.

Paskutiniais gyvenimo metais pasiligojęs rašytojas apsistojo pas Papilės kleboną Ignotą Vaišvilą. Čia stebėjo 1863-ųjų sukilimo kovas. Čia ant bičiulio I. Vaišvilos rankų ir mirė, paprašęs: jei paminklą ant jo kapo statytų, tegu greta vardo iškala žodžius „vargo pelė“. Papilės klebonas prisimena, kad S. Daukantas vis kalbėdavęs: „Aš dėl lietuvių padėdau pamatus“. Jis taip pat sakėdavęs, kad po mirties lietuviai ieškosią jo rankraščių. Todėl juos perdavė sesers sūnui išsaugoti. Žvabį 1864-ųjų gruodžio dieną per lietaus merkiamą Papilės miestelį lydėjo S. Daukanto kūną į kapines tik bičiulis kunigas, berniukas su žibintu ir trys senelės.

Rašytojo žodžiai išsipildė: po mirties prabėgus dviem dešimtmečiams, S. Daukanto asmenybė ir nuveiktais darbais susidomi ne tik lietuvių šviesuoliai, bet ir Rūsijos mokslininkai. Surenkami atsiminimai, Amėrikoje ir Prūsijoje išspausdinami didieji istoriniai veikalai. Straipsniai apie S. Daukantą paskelbiami pirmuosiuose Lietuvai skirtuose lietuviškuose laikraščiuose „Aušra“ ir „Varpas“. S. Daukanto pramintu keliu eina šių laikraščių leidėjai ir autoriai: Jonas Basanavičius, Maironis, Vincas Kudirka. „Varpe“ rašoma:

„Eikime jo pėdomis, sekime jo pavyzdžiu, dirbkime taip, kaip jis dirbo, ir mes, be abejonės, pasieksime tai, ko taip troško Daukantas. <...> Iš to karžygio ir kankinio dvasios mes galime daug pasimokyti, nes tai yra pavyzdys visiško pasiaukojimo tėvynei. Taigi pasirūpinkime įsigilinti į jo dvasią, pasisemkime iš tos versmės stropumo, kantrybės, vilties, o ypač Lietuvos meilės, kad galėtume ir mes atrasti nusiramimą ir džiaugsmą dirbdami ateinančių kartų labui...“

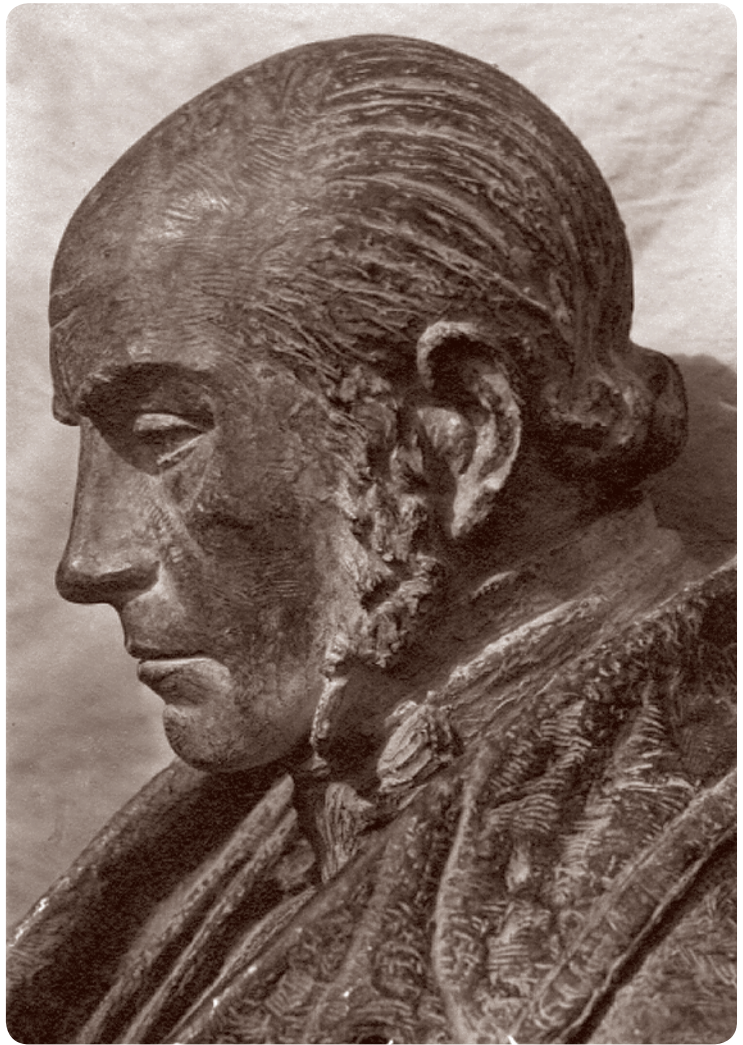

Simono Daukanto paminklo atidengimas Papilėje 1930 m. Jono Sinkevičiaus nuotrauka

XX amžiaus pradžioje atkūrus Lietuvės valstybę, šalies mokytojai nusprendė pastatyti paminklą S. Daukantui. Keletą metų jie aukojo pinigus, už kuriuos 1930-aisiais Papilės miestelio aikštėje iškilo skulptoriaus Vinco Grybo sukurtas istoriko paminklas. Į jo atidengimui skirtas iškilmes susirinko daugybė žmonių iš visos Lietuvės.

Kodėl S. Daukanto darbai, jo idėjos buvo tokios svarbios Lietuvės atgimimo siekusiems šviesuoliams, o vėliau – visos šalies mokytojams? Mat, rašytojas susiejo tolimą tautos praeitį su jos savarankiška ateitimi. Jis rašė, remdamasis Lietuvės Didžiosios Kunigaikštystės istorikų knygomis ir savo amžiaus – Romantizmo laikų – idėjomis. Tuo metu filosofai ir menininkai iškelia mintį, kad kiekviena tauta yra nepakartojama ir vertinga. Kiekvienos tautos kūryba – savita ir brangi pasauliui. Žmogui esąs svarbus ne tik protas, bet ir jausmai, vaizduotė. Jis galįs semtis

Romantizmas – XVIII a. pabaigos – XIX a. literatūros kryptis, kuri rėmėsi ne tiek protu, kiek jausmais ir vaizduote, pabrėžė asmens laisvę, kiekvienos tautos savitumą ir vertę, vaizdavo stiprius, maištingus, kilnių idealų siekiančius herojus, poetizavo gamtą ir aukštino praeitį.

Simono Daukanto
paminklo fragmentas.
Skulptorius Vincas
Grybas. 1930 m.

įkvėpimo iš gamtos, iš savo tautos praeities. Orus žmogus neturi susitaikyti su neteisinga, nelaisva tikrove. Stipri ir kilnių idealų siekianti asmenybė gali pakeisti tikrovę.

Romantikai ir mokslinius istorijos veikalus rašė kaip menininkai: kūrė įspūdingus praeities vaizdus, stengėsi paveikti skaitytojo jausmus ir vaizduotę. S. Daukantui istorija visų pirma buvo tautos ir savęs pažinimo, supratimo būdas. Reikia pažinti save, suvokti, kas esi, patiems save gerbti – tada ir kiti tave gerbs. Lietuvių tautą rašytojas tvirtai susiejo su lietuvių kalba ir laisve: lietuviais esame todėl, kad kalbame lietuviškai ir branginame, mylime laisvę. Laisviems mums padėjusios išlikti didingos tėvynės girios, kurios stiprino mūsų būdą. Lietuviai, pasak S. Daukanto, anksčiau buvę ir ateityje turi būti lygūs: visi dalyvauti savo valstybės valdyme ir vienas kitam nevergauti. Tokiais teiginiais rašytojas dėjo pamatus demokratinei laisvų ir lygių piliečių Lietuvai. Todėl ir šiandien yra vadinamas tėvynės tėvu.

Papilės valsčiaus mokytojai prie Simono Daukanto kapo ant Papilės piliakalnio. Apie 1929 m.
A. Jankausko archyvas

Klausimai ir užduotys

1. Pasikeiskite nuomonėmis klasėje, kuo Jums pasirodė įdomi, netikėta S. Daukanto asmenybė, kuo išskirtinis rašytojo gyventas laikas.
2. Remdamiesi S. Daukanto biografija ir toliau pateiktomis jo laiškų ištraukomis, grupėse aptarkite, kokie buvo S. Daukanto gyvenimo siekliai, tikslai. Savo išvadas pristatykite klasėje ir kartu apibendrinkite: kokią gyvenimo programą turėjo S. Daukantas?
3. Kodėl S. Daukantas pirmąjį savo istorinį darbą rašė ne mokslo žmonei, bet valstietėms motinoms?
4. Remdamiesi paties S. Daukanto ir jam skirtomis žymių žmonių citatomis, grupėse pasvarstykite, kuo Lietuvos visuomenei svarbi S. Daukanto asmenybė, reikšmingi jos nuveikti darbai ir keltos idėjos. Savo išvadas pristatykite klasėje.
5. Įsižiūrėkite į dailininko Jono Zenkevičiaus 1850-aisiais sukurtą S. Daukanto portretą. Jis buvo nutapytas dvarininko Jono Narbuto užsakymu ir tik XX a. pradžioje atrastas rašytojo Vaižganto. Dabar portretas saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Taip pat panagrinėkite 1930-aisiais skulptoriaus Vinco Grybo sukurtą S. Daukanto paminklą. Aptarkite, kokius rašytojo bruožus abu menininkai atskleidžia, kaip vaizduoja šią asmenybę.

Iš Simono Daukanto laiškų

Šiandien yra išlikę lenkiškai, vokiškai ir prancūziškai rašytų S. Daukanto laiškų. Jie padeda mums pažinti rašytojo asmenybę, jo požiūrį į gyvenimą, jo siekius.

Iš laiškų jaunesniam draugui Vladimirui Andrejauskui

Gerbiamasis Bičiuli,

<...>

Malonu man girdėti, kad mėgsti mokslą ir čia laviniesi. Iš mokslo ne tik pats turėsi naudos, bet dar tapsi naudingas ir kitiems.

<...>

Jei reikia žemaitiškų knygų, tai visuomet rašykite kunigui Valančiui, prašydami, kad jis atsiųstų įvairių naujai išleistų žemaitiškų knygų. Prašom mokytis ir gilintis į tą dalyką, kuriam save skyrei, o laisvom valandėlėm skaityti naudingas istorines arba kelionių knygas... Venk nenaujingų kompanijų.

1846–1847 m.

Iš laiškų karo kapitonui Teodorui Narbutui, lenkiškai rašiusiam „Lietuvių tautos istoriją“, rinkusiam istorinius dokumentus

Dauggali Pone Geradari,

<...>

Pagyrimų nesu užsitarnavęs, nes neturiu nei talento, nei sukauptų istorinių raštų, teturiu gerus norus ir tėvynės meilę.

Tamstos, Pone Geradari, leidžiamą lietuvių tautos istoriją gerbiu be galo ir esu pasiryžęs, kiek leis mano jėgos ir žinios, viskuo Tamstai padėti... Tik pirmučiausiai reikia surinkti dokumentus, kurie ligi šiol tebėra išmėtyti ir nežinomi.

<...>

Įdomu būtų sužinoti, kokių, Pone Kapitone, turi rankraščių arba spaudinių lietuvių kalba. Tai labai mane domina.

<...>

Labai apgailestautina, kad, Pone Kapitone, gerai nemoki lietuvių kalbos. Mokėdamas kalbą, būtum galėjęs ne tik teisingai mitus išaiškinti, bet daugelyje vietų atitaisyti ir nušviesti tautos istoriją, būtum pastebėjęs šios tautos įtaką kaimynams.

<...>

Maloningasis Kapitone, teikis elgtis nuosekliai, kaip Tamstos protėviai elgėsi, – vieną darbą baigę, imdavosi kito. Mes visi išsižioję laukiame jau seniai Tamstos pažadėtos išleisti Kronikos (senųjų Lietuvos metraščių rinkinio), bet ligi šiol jos nematome. Išleidęs Kroniką, visiškai atsidėk Lietuvos istorinių aktų ir dokumentų rinkimui ir juos leisk, kiek turėsi lėšų. Šie dokumentai bus mūsų tautos istorijos kertinis akmuo, ir tuomet mūsų priešininkai nebegalės tikriausių faktų iškreipti.

<...>

Maloningasis Kapitone, nori vienas padaryti tai, ką kituose kraštuose du ar trys šimtai žmonių iki šiol negalėjo nuveikti, ir, matyt, ketini gyventi šimtą metų. Apie save aš visai kitos nuomonės: aš manau, kad šiandien būsiu, rytoj pūsiu. Todėl ko pats tuojau negaliu padaryti, užleidžiu kitam, kad jis paskubėtų.

<...>

Nuoširdžiai džiaugiuosi, kad, Maloningasis Kapitone, esi sveikas ir kad Aukščiausiasis leidžia užsiimti pamėgtu dalyku. Mano likimas buvo ir yra liūdnas, ir dėl to taip vėlai Tamstai atsakau. Sėdėdamas jau dešimtį metų drėgname ir šaltame archyve, po aštuonias ar devynias valandas beveik neatsikeldamas iš vietos, taip baisiai sustingdavau nuo drėgno šalčio, kad paskui eidamas visą valandą nejausdavau kojų. Taip gavau ligą, kurios patys daktarai neatspėja.

1842–1848 m.

Iš laiškų rašytojui, Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui

Gerbiamasis Pone,

<...>

Mikalojaus Daukšos pamokslų leidimo neatidėliok, o paskelbk prenumeratą. Reikia skubėti, atidėliojant diena iš dienos, gali ir mirtis užklupti. <...>

Reikia stengtis, kad ir mūsų Važnių biblioteka kauptų žemaitiškas knygas. Laukys padovanojo Važnių bibliotekai savo veikalėlį („Būda“), kurį prie laiško rasi įrištą ir įvyniotą į popierių.

<...>

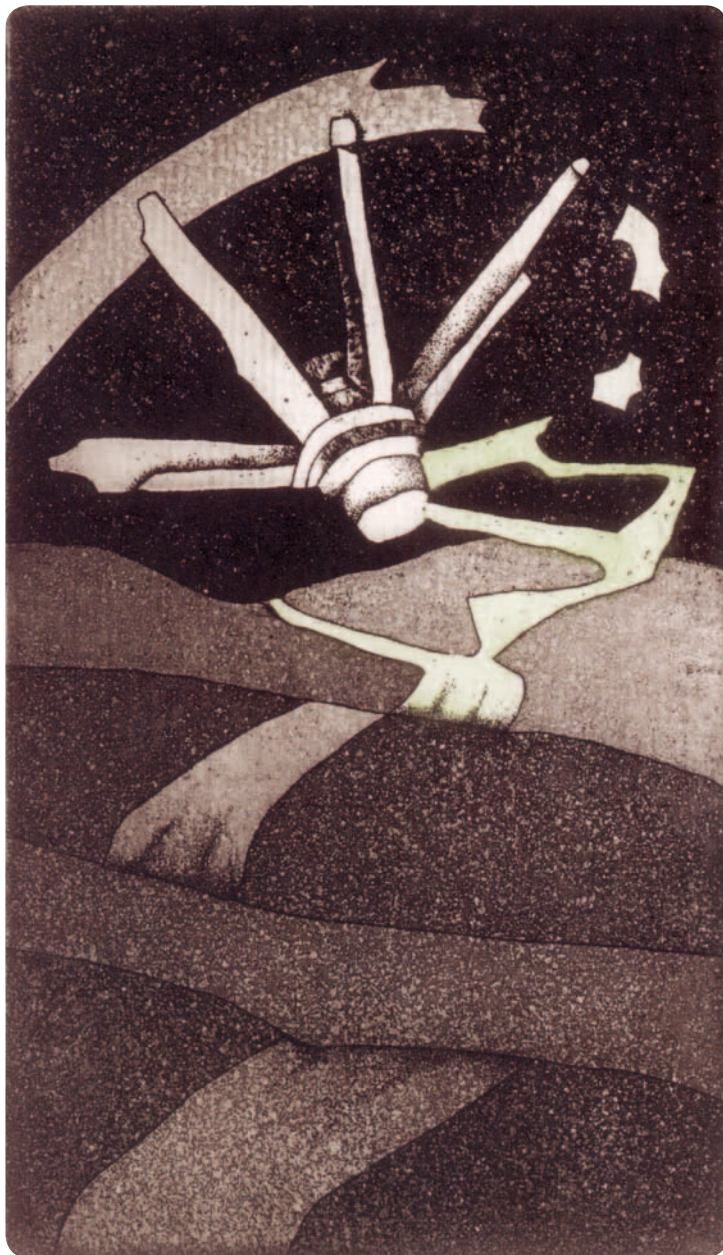
Neišleidau knygų, apie rimtus dalykus svetimom kalbom rašytų, bet rašiau savo prigimta kalba taip, kaip kiti rašė ir rašo Peterbūrgė ir Maskvoję, Kazanėje ir Važniuose. Pats juk, Šviesiausias Ganytojau, rašei ta kalba. Vis dėlto pats kitiems sakei, Ganytojau, kad aš tamstą prikalbinau rašyti žemaitiškai.

1846, 1861 m.

Panagrinėsimė ištraukas iš S. Daukanto „Būdo“ skyrių, kuriuos pats rašytojas vadino skaidmomis. Kad geriau suprastume, skaitysime tekstą, perrašytą šiuolaikine lietuvių kalba. O kad pajustume ir savitos S. Daukanto kalbos skonį, vieną kūrinio pasakojimą – apie senovės lietuvių girias – pamėginsime perskaityti tokį, koks jis senąja kalba parašytas.

Būdas senovės lietuvių, kalnėnų¹ ir žemaičių

Būdą senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, išrašė pagal senovės raštus Jokūbas Laukys Petropily spaudynėj pas C. Hintzę 1845.

Gražina Didelytė.
„Gyvybės ratas“,
1986 m.

¹ Kalnėnais S. Daukantas vadina aukštaičius.

Pratarmė

<...>

Jei tiktai pažvelgsim į pačią Lietuvos tautą – į kalnėnus ir žemaičius, aiškiai matysim, jog ta tauta ne vien praėjusiuose amžiuose, bet jau gilioj senovėj yra iškentėjusi didžiai didelius savo valstybės neramumus. Tačiau ji turi savo ypatingą kalbą, skirtingą nuo kitų kalbų ir aiškesnę, skaistesnę už visas šiandien kalbamas kalbas. Ta kalba viską gali permanyti ir viską pasakyti. Dėl tokios kalbos gali kiekvienas aiškiai numanyti, jog kadaise ta tauta yra turėjusi savo ypatingą tikybę, valstybės tvarką, vyresnybę ir diduomenę, taip pat – ir savo viešpačius, karalius ir kunigaikščius, kurie viena kalba su paprastais žmonėmis yra kalbėję. Pati tauta plačiai gyvenusi ir didžias pažintis yra turėjusi su tolimais kraštais, kurių pirmieji vardai, lietuvių – kalnėnų ir žemaičių – pramanyti, lig šios dienos išliko.

Tačiau viso to šiandien nebėra, nes pati tauta aptvinusi svetimomis tautomis, o jos viešpačiai – karaliai, kunigaikščiai – ir patys jos kunigai kalba jau svetima kalba, seka svetima tvarka, svetima tiesa. Trumpai sakant, savo pavasario žalių lapelių tauta nebeturinti – vien tiktai pamėnėjimus savo darbų senovės raštuose. Ji it giria žiemos laiku savo žagarus rodanti. Tarp tų žagarų tiktai viena pati jų kalba it žalia bruknelė, nuo speigų apšarmojusi, lig šios dienos tebežaluoja – kaip ženklas visko, kas buvo. <...>

Dar stebuklingiau yra tai, jog tą prosenovę mūsų kalbos per tūkstančius metų iki šios dienos ne raštai mūsų kunigų išsaugojo, bet mūsų – kalnėnų ir žemaičių – išmintingos motinos savo apkerpėjusiuose tarp girių nameliuose. Jos dar ir šiandien, išleisdamos savo vaiką į pasaulį ir įduodamos jam laimės ženklą, sako: „Mirk, vaikeli, bet doru žmogum būk ir namų savo neužmiršk.“ Tos motinos, sakau, išsaugojo mūsų senovės kalbą, kuria mes šiandien, jų vaikai, galim didžiuotis ir girtis, jog nė viena kalba šiame pasauly nėra taip aiški, kaip mūsųji.

<...>

Klausimai ir užduotys

1. Grupėse aptarkite, kodėl „Būdo“ pratarmėje S. Daukantas išaukština lietuvių kalbą? Ką apie Lietuvės tautos praeitį, rašytojo nuomone, pasako lietuvių kalba? Kuo gimtoji kalba svarbi S. Daukanto laikų lietuviams? Citatomis pagrįstas išvadas pristatykite ir apibendrinkite klasėje.
2. Apibendrinami atkreipkite dėmesį, su kuo S. Daukantas lygina savo laikų tautą ir lietuvių kalbą. Kodėl? Kokį savo meto stebuklą jis iškelia? Kas šį stebuklą, pasak rašytojo, daro dar stebuklingesnį?
3. Pamėginkite „Būdo“ pratarmės mintimis pagrįsti išeivijos istoriko Vinco Trumpos tezę:
„Anot S. Daukanto, jei lietuvių kalba liks gyva, gyvens ir lietuvių tauta. Štai yra pirmasis ir pagrindinis Daukanto naujosios Lietuvės sampratos teiginys. Todėl S. Daukantas nusipelnė naujosios tautinės Lietuvės pradininko vardo.“

Gražina Didelytė.
„Ažuolo žodžiai“,
1993 m.

I skaidma (skyrus)

Krašto vieta, jo ypatybės, oras; tautos menta (dvasia), daba (prigimtis), būdas ir įpročiai

<...>

Kas aprašys kalnėnų ir žemaičių senovės girias, kokias anie, atsidanginę į tą kraštą, rado, kurios be kokių tarpkrūmių vienu lieknu¹ it jūra niūksojo; nesgi šios dienos girių ir pievų vietoje angis² girios trakšojo, o tarp jų jau versmėtos kirbos³ burgėjo, jau ežerai tyvuliavo. Neišžengiami pušynai, eglynai, beržynai, ąžuolynai nuo amžių amžiais suaugę niūksojo ir visi vienų viena giria buvo, upėmis tiktai ir upeliais išvagota, nes ir tos pačios upės ir upeliai perkaršusiais medžiais užvirę, kuriuos pavasario ar rudens tvanai tevokė⁴, o jei kurių tenai smarkūs sriautai nestengė pakušinti⁵, tie, mirkdami vandeny, į plieną pavirtę, jau apdumiami smiltimis, jau nudumiami nuo amžių amžių žlugsojo it akmenys, kurių žilą karšatį dar apyniai, alksnių ir karklų šakose

¹ Lieknu – raistu, pelkėta ir krūmais apaugusia pieva.

² Angis – kadaise.

³ Kirbos – klampynės, liūnai.

⁴ Tevokė – tevalė, tešvarino.

⁵ Pakušinti – paliesti.

vydamies, pavandeniais išsisvarstę, savo spurganotais vainikais klėstė¹; visas kraštas viena giria niūksojo, į kurios tankmę ne vien gyvulys, bet ir žmogus negalėjo įlįsti. Nuo audrų ir vėtrų sankritas gulėjo ant kita kitos suraizgytos; pražilę ąžuolai, eglės, beržai, pušys, vinkšnos, skroblai, uosiai, klevai puvo, ant kits kito nuo karšaties² išvirte, žemę krėsdami augantiems ant savęs sūnums ir dukterims, keliais klėbiais³ jau neapkabinamoms. Lazdynai, alksnynai, blendynai⁴ ir kiti žarynai⁵, it apyniai ant tvorų, taip ir šie ant jų kamienų ir stuobrių augdami ramstės ir kalstės⁶. Žmogus tenai žingsnio žengti negalėjo, bet ropoti turėjo per gulinčias drūktas drūktesnes sankritas, jau nuo karšaties, jau nuo vėtrų, kaip sakiau, raizgiai sudribusias, tarp kurių apatiniosios puvo, į žemę smegdamos, o viršuojęs⁷ trešo, kita kitą sluoguodamos⁸; ir taip keleivis keliaudamas ropojo pirma ant pavirtusios pušies, o nuo tos ant jos gulinčio beržo ar ąžuolo. <...>

Liemeningos eglės, pušys, klėbiais neapkabinamos, per kita kitą į padanges mušės, kurių viršūnių atsivertęs nepriregėsi; pražilę ąžuolai, šimtais metų savo amžių lykuojantys⁹, savo barzdodomis šakomis tarsi viens kito karšatį ramstantys. Liepynuose, beržynuose tas pats buvo, kuriuose klevai, vinkšnos ir skroblai augdami tarsi jas nuo kita kitos skaidė, idant į vieną nesuaugtų. Trumpai sakant, vienur kuplūs pušynai it nendrynai, kitur tankūs eglynai it kanapynai niūksojo, o tarp jų kuokštai beržynų, liepynų, klevynų, ąžuolynų, apušrotų¹⁰ joriavo¹¹, it vilnys į padebesius mušdamos. Keleivis keliaudamas vilkų ar meškų suletentu¹² taku keliavo, nesgi vieškelio tenai nebuvo; perskyrą¹³ tarp dienos ir nakties tiktai tenumanė nuo bičių gaudesio, šovose¹⁴ siuvančių ar po medžių žiedus ūžiančių; dieną saulės, o naktį žvaigždės ir delčios per lapus neregėjo, nesgi visur tenai amžina naktis viešpatavo; lapui iškritus ar žiemą keleiviai nuo žvaigždžių kelią tessekė*, nesgi paklydusiam upeliai ir ~vaig~ds vadovu tebuvo.

<...>

Kožnas¹⁵ čia numano, jog tos girios buvo jiems ne vien pirmąja pastoge ir uždanga¹⁶ nuo žiauraus oro, bet dar klėtimis visų jų turtų, kuriose pavalga, apdaras ir lobis buvo paklėstas¹⁷. Bitės

¹ Klėstė – gaubė, apsiautė.

² Karšaties – senatvės.

³ Klėbiais – glėbiais.

⁴ Blendynai – blindynai.

⁵ Žarynai – brūzgynai.

⁶ Kalstės – ramstės.

⁷ Viršuojęs – viršutinės.

⁸ Sluoguodamos – slėgdamos, spausdamos.

⁹ Lykuojantys – skaičiuojantys.

¹⁰ Apušrotų – drebulynų, epušynų.

¹¹ Joriavo – žaliavo.

¹² Suletentu – letenomis sumintu.

¹³ Perskyrą – skirtumą.

¹⁴ Šovose – drevėse.

¹⁵ Kožnas – kiekvienas.

¹⁶ Uždanga – priedanga.

¹⁷ Paklėstas – sudėtas, padėtas, paslėptas.

buvo jiems visų naudingiausiais girių gyvuliais, nesgi nešė medų ir vašką į dreves; iš medaus darė midų, o vašką tankiai leido į svečių šalį. <...>

Todėl senieji kalnėnai ir žemaičiai, apsikapėję¹ savo giriose ir versmėse it pilyse, ilgus amžius laimingai gyveno, liuosybe² savo bočių džiaugdamos ir vieną Dievą pasaulio Perūną³ garbindami. Regėdami senieji tokią naudą iš tų girių didžiai jas gerbė ir augino, žalius medžius laikė, o pasauses tiktai namų medžiagai ir padarynei⁴ tekirto, o sankritomis ir sausšakėmis namuose šildė; ir taip, juo naudingesnis medis žmogaus gyvenimui buvo, juo didžiau jį saugojo, ne vien tūlus medžius, bet ir cielas⁵ girias taupė ir už šventas turėjo, iš kurių be žinios girių kunigo niekšai ne vien žalio virbelio išlaužti, bet įžengti tenai negalėjo, negut⁶, galą daromas⁷, kaip šventoj vietoj globos sau veizėjo. Ažuolus ir ažuolynus pervis didžiau gerbė, kurių malka pagal jų nuomonę reikėjo šventą ugnį tuoįtimpos⁸ ant Dievo garbės kūrinti iki pabangos⁹ šio pasaulio, todėl ažuolus kirsti, kaip šventus medžius, patys kunigai šventais kirviais tegalėjo. Ne vien buvo perdėti¹⁰ ant tų girių kunigai, kurie jas saugojo, bet ant didesnio jų orumo visų dideliojo ažuolo uoksuose, šėtra¹¹ uždengtus, savo Dievų stabus laikė ir tenai meldės, šventą ugnį kūrindami, nesgi, kaip tuoju regėsim, bažnyčių neturėjo, bet jų vietoj buvo ažuolynai ir lieknai, kuriuose Dievą šio pasaulio Perūną garbino, todėl ir tas girias it šventas vietas gerbė ir godėjo.

<...>

Klausimai ir užduotys

1. Pasidalykite išpūdžiais apie S. Daukanto kalbą – kokia ji? Kuo savita, neįprasta, graži? Kokių išpūdingų, gražių žodžių ir posakių atradote? Kokių žodžių, posakių ar jų reikšmių nesupratote be žodynėlio? Ką šis Jūsų nelengvas susikalbėjimas su S. Daukantu pasako apie lietuvių kalbos kaitą?
2. Aptarkite, kaip, kokiomis kalbos priemonėmis S. Daukantas stengiasi paveikti skaitytoją? Savo išvadas pagrįskite konkrečiais pavyzdžiais.
3. Grupėse panagrinėkite, ką S. Daukantas, aprašydamas senąsias girias, pasako apie Lietuvą ir jos tautą: žmones, jų būdą, ryšį su gamta, papročius.

¹ Apsikapėję – įsitvirtinę, apsikasę.

² Liuosybe – laisve.

³ Perūną – arba Perkūną.

⁴ Padarynei – dirbiniams, dariniams.

⁵ Cielas – visas.

⁶ Negut – nebent, tik.

⁷ Galą daromas – persekiojamas, žudomas.

⁸ Tuoįtimpos – nuolatos, be perstojo.

⁹ Pabangos – pabaigos.

¹⁰ Perdėti – paskirti.

¹¹ Šėtra – palapinė.

Klausimai ir užduotys

4. Pasirenkite ir papasakokite apie Lietuvės girias, pavartodami Jums gražiausius, įdomiausius S. Daukanto žodžius ir posakius.
5. Klasėje pasvarstykite, ką simbolizuoja S. Daukanto sukurtas neįžengiamų Lietuvės girių paveikslas.
6. Pamėginkite, dirbdami grupėse arba individualiai, pasirinktą ištraukos pastraipą ar jos dalį perrašyti šiuolaikine lietuvių kalba. Aptarkite klasėje, kaip Jums pavyko.
Galite „versti“ S. Daukanto tekstą ir visi kartu – rašydami „Būdo“ sakinius lentoje ir ieškodami tinkamiausių šiuolaikinių žodžių, kuriais kuo tiksliau perteiktumėte rašytojo mintį.

<...>

Visi buvo ne tiek dideli, kiek augaloti – tiesios ir gražios išvaizdos, augumo skaištaus, kalbos drąsios ir gyvos, akys žydrai rainos, kūno didžiai balto, veido daugiau pailgo, negu apvalaus.

Jaunuomenė iki 40 metų skutosi, idant paskui tanki barzda, vėpūtiniais, bangomis, susisukusi, ant žandų stūksotų. Plaukai jų tamsūs, už ausų surišti, o kasos, ant pečių nudribusios, vėjų sklaidomos it arklių karčiai plaikstėsi. Ant galvų plaukų skyrimai it dirvoje vagos driekėsi, ūsai it kuokštai panosėje kyšojo, o nuo jų geriant ir valgant it nuo pėdų varvėjo.

Išvaizdos buvo drąsios ir malonios, kiekvieno veide narsybė ir kantrybė žydėjo, o artimo meilė kiekvieno širdy klestėjo. Išvaizda, kalba ir kiekvienas žingsnis rodė juos visus laisvus esančius. Ir tas, kas neteisingai ranka kurį jų palytėjo ar žodžiu užgavo, vietoje sukniubo, žnektelėjo, nes kelio nedoram žmogui nedavė.

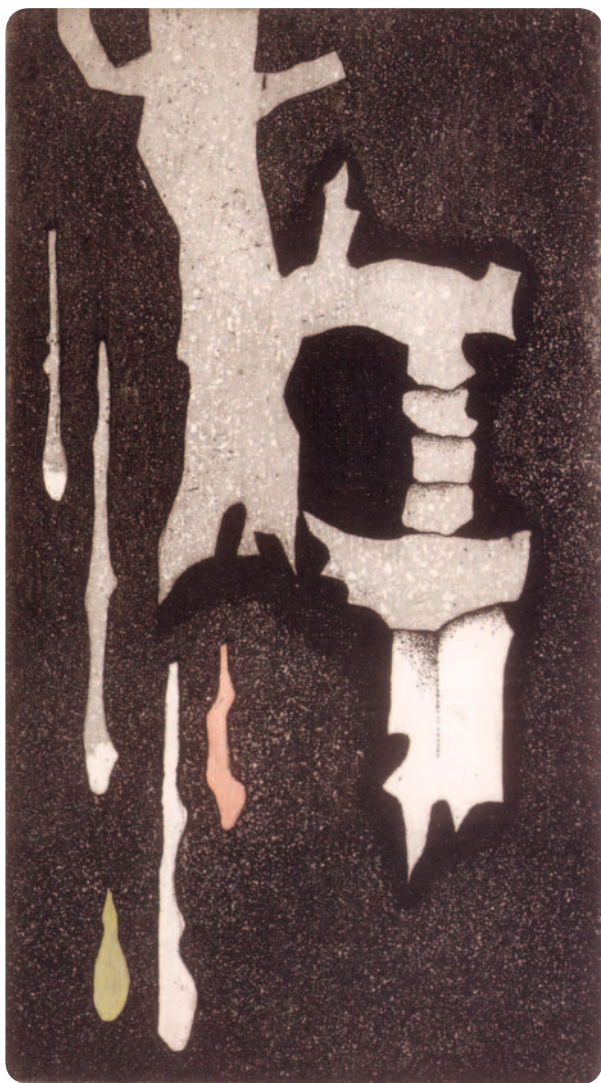
<...>

Savo ketinimuose ir veikimuose ryžėsi ką nors padaryti, nesikrapštė, neišsisukinėjo, bet visus darbus iki galo nuveikdavo. Todėl jiems kiekvienas darbas sekėsi, nes visi sau dirbo. Poelgiais pagarbą, o pasiryžimais dėmesį rodė, nes nė vienas nenorėjo begėdžiu būti. Ką pradėjo, tą ir pabaigė.

Kiekvienas tenkinosi tuo, ką pats pelnė ir uždirbo, svetimo negeidė, sakydami, kad ne saulės amžių gyvensiantys. Veltui savo turtą neekvojo, dovanų nedalino, atminimą, ne vežimą, darė. Kiekvienas su rytu gyveno, aukso ir sidabro negeidė, nes niekam rinkliavų nemokėjo.

Valstybės pasitarimuose ir jos reikaluose tarp visų pasitikėjimas ir vienybė buvo. Kiekvienas šelpė pagalbos reikalingą ir gelbėjo žūstantį. Jų vaisės buvo meilės, o ne mandagumo, ženklas. Jų pramogoje buvo padorumas, o mandagume – kilnumas. Kas yra skola ir palūkanos, nežinojo, nes visi buvo visko pertekę ir svetimų prasimanymų negeidė. Jų pačių apdaras visiems tinkamas buvo. Drabužiu ir valgiu nesilepino ir, jei kas to geidė, tą ištižėliu vadino.

Varguose kantrybę ir stiprybę, o valstybės pasitarimuose išmintį rodė. Viltyje nesuglebo, neviltyje nenusiminė, o to, kas skirta, žadėta, nenusigando. Nelaimėje nesikrimto, laimėje nesididžiavo. Dėl to kare narsybė, o valstybėje dorybė ir teisybė per amžius tarp jų klestėjo, nors jų namų du-

Gražina Didelytė.
„Ažuolo kardas“,
1986 m.

rys ant medžio vyrų girgždėjo. Juk ir šiandien dar sako: „Iš baimės mirusiam bezdalai skambina.“

Ką širdy turėjo, tą ir žodžiu reiškė. Ne kilmė, ne turtai, bet išmintis ir dorybė, visų patirta, kiekvieną į valdžią kėlė, nes visi lygūs buvo. Ir taip, kas narsesnis kare, tas ir vyresnis. Kas doresnis, išmintingesnis ir teisingesnis, tas teisėjo suole sėdėjo. Tardavo: „Teisiam ir Dievas padeda“. Atlikimas darbo ar reikalo jų džiaugsmu buvo, o poilsis po vargų – linksmybe... <...>

Niekų darbu neužsiėmė, valstybės, arba lietos¹, reikalais tesirūpino, kaip šiandien dar sako: „Tas niekuo lietai nedera, netinka“... <...>

Vienybė, teisybė ir artimo meilė tarp visų klestėjo, broliais viens kitą vadino. Tų laikų rašytojai negali atsigėrėti jų būdu ir taip rašo: „Lietuviai yra didžiai geros širdies ir gailėstingi žmonės: jūroje skęstančius, jūros vagių – piratų – užpultus, gelbėja, o pakeleivus ir nuvargusius

¹ Valstybę S. Daukantas vadina ir ūke, ir lieta.

prašaliečius šelpia“. Kam nors iš savų žmonių nutikus nelaimei – ar krušai javus išmušus, ar ugnelei aplankius – tuojau visi susimeta ir pavargėlį sušelpia.

<...>

Laisvę savo labiau už viską mylėjo ir gerbė – už ją viso pasaulio aukso nebūtų ėmę. Todėl dar šiandien tariama yra: „Laisvas dažnai ir po kelmu gyvena“. Priešingai, vergijos nekontentė ir velnių darbu ją laikė, tardami: „Velnias tau, – sako, – tevergauja, ne žmogus“. O tiems, kurie kalbino juos vergauti ir kentėti, žadėdami jiems laimingesnę ateitį, visados taip pat atsakydavo, tardami: „Lig saulė patekės, mums rasa ir akis išės“. <...>

Namų savo niekadoms neužmiršo, nes, kur tik keliavę, vargę ar viešpačių rūmuose linksminęsi, visados namų savo ilgėjosi. Todėl šiandien dar sako: „Savo namaičiai, kad ir smilgaičiai“ arba: „Nors ubagu būčiau, bet namų savo neužmirščiau“, arba: „Nuliūdo, ar ne namus pardavęs“. Tai ir pačios dainos dar šiandien tebeliudija: „Oi eisiu eisiu, / Aš čia nebūsiu, / Čia ne mano nameliai, / Čia ne mano tėviškėlė...“

<...>

Valgė visi vasarą ant žemės priguļę ar išsitiesę, kaip šiandien dar tebedaro šienaudami. Ant plikos vejės patiesalus ar meškų kailius pasikloję, iš geldų ir kitokių medinių indų viralą srėbė, su duona prisikąsdami. Paprastai jų viralas buvo kruopienė su rūgpieniu. <...>

Čia ne vienas išlepėlis, skaitydamas apie tokį jų valgį, greičiausiai šyptelės. Bet jei kuris atsimins, jog senieji lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, tokiu valgiu misdami, per 500 metų su kardu guldami ir keldami, mokėjo ir įstengė ne tik nuo žiaurių priešų savo laisvę apginti, bet dar ir gąsdinti visą pasaulį savo narsybe ir stiprybe, tas aiškiai susigės, save regėdamas šiandien esant ištižusiu vergu – nors ir cukrų čiulpiančiu ir skanumynus laižančiu. Juk visados garbingas vyras sutiks ir šaknelėmis misti, kad tiktai laisvas gyventų, o ne šešku būtų, svetimus kiaušius gertų, vištas eštų ir tamsiame urve smirdėtų.

<...>

Jaunuomenė taip pat nesilepino ir netinginiavo, bet jau nuo jaunų dienų prie vargo pratinosi, nes suaugusieji tiktai tą iš jaunuolių mylėjo ir gerbė, kas buvo vadinamas vargo vaiku arba geru vėju kritusiu (iš prigimties geru), o ne minkštapaučiu. Juk būtent tie žodžiai žemaičių berneliui ar mergelei pagarbos, godos žodžiais buvo. Todėl visi, nors basi ir pusplikiai, lyjant, sningant ar darganai esant į pastogę nelindo, o ir žemės purvynei dar neužšalus, ir gruodui esant, ir krušai byrant, ir lietui čaižant, per pusnis ir pūgas ėjo ar keliavo dainuodami ten, kur juos tėvai ar vyresnieji siuntė.

<...>

Lietuvis, tai yra kalnėnas arba žemaitis, visados yra linksmos širdies žmogus. Keliaudamas, dirbdamas, kur nors be vargo būdamas, visados niūniuoja ar dainuoja. Pavargęs ar susirūpinęs pats sau niūniuoja, tarsi glostydamas širdį laimingesne ateitimi. Linksma būdamas, dainuoja skaidriu balsu, tarsi ir kitus norėdamas palinksminti savo džiaugsmu. Pačia didžiausia jų linksmybe buvo viešės, arba šventės, kuriose pasimatydavo giminė su gimine arba pažįstamais. Linksmybę jiems kėlė ilgi, apvalūs medžio vamzdžiai <...>, kuriuos vadino trimitais,

nes buvo iš trijų dalių sudaryti. Tais vamzdžiais ragino kariaudami kareivius į kovą, juos pūtė Dievams aukas aukodami, mirusiųosius laidodami. Tuos vamzdžius dar ir sutartiniais vadino, nes suėjimuose vieni juos pūtė, o kiti atliepdami, atitardami dainavo. Juk senelis Kiauleikis, sulaukęs 137 metų ir 1836 metais miręs, pasakojo, jog dar atmenęs, kaip šeštadienio vakarą nuo saulės nusileidimo iki jos patekėjimo dainuodavo sutartines. Ir taip, moterys ir vyrai, į vieną kiemą suėję, vieni tuos trimitus pūtė, o kiti dainavę atitardami. Todėl taip pat ir dainos yra sutartinėmis vadinamos.

<...>

III skaidma (skyrius)

Senovės lietuvių valstybės tvarka

<...>

Nors vyriausias žynys – kūrėjų kūrėjas – viešpatavo valstybėje, o didysis kunigaikštis ją tvarkė, tačiau nei vienas, nei antras nieko negalėjo imtis ir padaryti be žmonių pritarimo, nes turėjo kviesti sueimą – seimą, susirinimą – ir ten apie didžiuosius valstybės reikalus klausti ir teirautis visų žmonių.

Seiminėdavo, posėdžiaudavo, paprastai ne pilyse ir dvaruose, nes jų senovėje neturėjo, bet laukuose ar giriose po pačiais didžiausiais ąžuolais ar kitais medžiais. Ir tik paskutiniais laikais, beje, jau į prapultį eidami, buvo pradėję seimus pilyse rengti.

Seiminėjo, posėdžiavo, tokiu būdu: jeigu prireikdavo dėl kokio nors valstybės klausimo surinkti žmones į visuotinį seimą, visų pirma didikai arba tėvūnai, žemvaldžiai, sukviėdavo savo apygardos senolius į kokią nors lauko ar girios vietą. Tai vadinosi vyrus į kuopą kelti. Suėję tenai apygardos senoliai ir vyresnieji, susėdavo po ąžuolais ir tris dienas rymojo, nė vienas nė žodžio nepratardamas, idant kalbėtų tik pamąstę ir galėtų ką nors išmintingai pasakyti. Todėl toks tariamasis vadinosi valstybės taryba, arba pasitarimu, nes kiekvienas turėjo visų pirma pamąstyti, o tik paskui kalbėti.

Tik ketvirtąją dieną pradėdavo teirautis apie savo apygardos ir visos valstybės reikalus. Ten, apygardos kuopoje, dėl ko nors apsisprendę ir pasiryžę, išleisdavo paskui pačius išmintingiausias į visuotinį seimą nurodyton vieton. Į tą vietą susirinkę, tokiu pat būdu posėdžiavo, kaip ir kuopose: pirma tylėjo, paskui bylojo ir teiravosi. Ten priimtiems nutarimams visi turėjo paklusti.

<...>

Yra žinoma, jog žmonės buvo laisvi iki vėlyviausių laikų, ir be žmonių pritarimo ir žinios ne tik didysis kunigaikštis, bet ir pats aukščiausias žynys – kūrėjų kūrėjas – nieko nedrįso daryti valstybės, arba lietos, reikaluose. Kas yra teisinga, nes kas neša našta, tas turi žinoti, dėl ko ją neša.

<...>

IV skaidma (skyrius)

Karyba senovės lietuvių

Senovės kalnėnai ir žemaičiai, traukdami į karą, turėjo du tarnus – šunį ir žirgą. Mat, ko kareivis žirgu jodamas negalėjo pakelti, tą jo šuo, įkinkytas į mažas rogeles, iš paskos bėgdamas, vilko. O vilko jis žygio maistą ir ginklus, grįžtant iš karo, sunkiai tempė iš priešų atimtą grobį.

Kario žirgas buvo dar artimesnis jo laimės ir nelaimės draugas, nes jis nešė patį karį ir kartu su juo mirė. Todėl ir kalnėnų, ir žemaičių jaunuoliai senovėje niekuo kitu taip nesirūpino, kaip žirgų grožybe. Jų žirgų veislė dėl savo dailumo, gražaus sudėjimo, greitumo ir stiprumo buvo visame pasaulyje garsi ir geidžiama ne tik graikų ir romėnų, bet dar ir vėlesniais laikais yra garbinama ir senolių minima. Todėl kiekvienas gali suprasti, kodėl ir šiandien nėra tokios žemaičių ir kalnėnų dainos, kurioje nebūtų garbinamas bėras žirgelis.

<...>

Kaip tvirtai savo pilyse kalnėnai ir žemaičiai senovėje gynėsi, matyti, vien tik prisiminus tvirtybę ir narsybę Margirio, Punios pilies vyro, kuris 1278 metais ten gindamasis, pagaliau pasiryžo po pilies griuvėsiais žūti, bet priešams nepasiduoti. <...>

Minint čia vyrų narsybę, nereikia užmiršti ir moterų, kurios ne tik namuose geidė vyrais vadintis ir tenai jų darbus atlikdavo, bet ir kare vyrams prilygti norėjo. Čia pakaks tik priminti Naujāpilės, arba Naugardūko, moterų narsybę. 1276 metais susitarę vokiečių vienuoliai, arba kryžiuočiai, gudai ir totoriai visą Lietuvą ir Žemaitiją taip nusiaubė, kad vien pelenai virš išdegtų tyrų skraidė, bet, dar ir tuo nepasitenkindami, norėjo į Naugardūką įsilaužti. Tačiau ten moterys, nenusiminusios dėl jų valstybę ištikusių rūsčių dienų, artinantis priešams prie pilies, liepė savo vyrams iš pilies išeiti ir lauke su priešais grumtis. Vyrams išėjus, moterys tuojau, pilies vartus užrakinusios, lipo pačios ant pilies sienų ir nuo jų ietis ir akmenis svaidė – it krušą bėrė ant priešų, kovojančių pasieniuose su jų vyrais. Priešai, nesitikėję, kad bus iš dviejų pusių priremti, ne tik pakriko, bet beveik visi galą gavo. Likusieji džiaugėsi kūlversčiais pasprukę nuo giltinės ir palikę pilį, kurią moterų narsybė ir tvirtybė išplėšė jiems iš nagų. <...>

Manoma, kad tos didžios lietuvių narsybės, rodytos karo laukuose ir pilyse, buvusi tokia priežastis: jie tikėję savo valstybės įstatymais, pagal kuriuos, tik tie dangaus po mirties tegalėję viltis, kurie savo galvas padės, atkakliai gindami nuo priešų savo namus ir savo laisvę. <...> O kiti rašo, kad lietuviai dėl to buvę narsūs, jog tikėję – koks žmogus esąs šiame pasaulyje, toks būsiąs ir po mirties: jei čia vergas – ir ten vergas, jei čia laisvas – ir ten laisvas.

Senąją lietuvių kalbą sušiuolaikino Darius Kuolys

Gražina Didelytė.
„Lieptas“. Iš ciklo
„Kęstutis“,
1982 m.

 **Klausimai
ir užduotys**

1. Dirbdami grupėse aptarkite, kokį Lietuvos tautos būdą vaizduoja rašytojas? Kokiomis savybėmis, dorybėmis, vertybėmis, papročiais pasižymi S. Daukanto lietuviai – aukštaičiai ir žemaičiai? Kuo jie Jums pasirodė verti pagarbos ir įdomūs? O gal dėl ko nors kelia šypsena? Savo išvadas pristatykite klasėje ir apibendrinkite.
2. Kokia, pasak S. Daukanto, buvusi senovės lietuvių valstybės tvarka? Kokias galias toje valstybėje turėję didieji kunigaikščiai, kokias – kiti žmonės? Kaip vykdavę senaisiais amžiais Lietuvos seimai? Pasvartykite, kodėl būtent tokią praeities santvarką rašytojas vaizduoja savo meto lietuviams.

Klausimai ir užduotys

3. Kokios, S. Daukanto nuomone, galėtų būti senųjų lietuvių narsumo priežastys? Pasvarstykite grupėse, kas dabarties žmogui suteikia, galėtų suteikti drąsos gyventi garbingai, oriai. Grupių išvadas pristatykite ir aptarkite klasėje.
4. Literatūros istorikas Juozas Girdzijauskas tvirtina: „Labiausiai Simonui Daukantui rūpėjo žmogaus savigarba ir tautos garbė.“ Pagrįskite šį mokslininko teiginį, remdamiesi „Būdo“ citatomis.
5. Pasvarstykite klasėje, ar teisus J. Girdzijauskas, sakydamas, kad „Daukanto istorijos veikalai – tai žmogaus ir tautos laisvės gynimo apoteozė (pašlovinimas)“. Išvadas, prie kurių priėjote, pagrįskite „Būdo“ tekstu.
6. Prisiminkite – S. Daukantas buvo ir tautosakos rinkėjas, tyrinėtojas. Jis žiūrėjo į tautosaką kaip į svarbų istorijos šaltinį, kuris leidžia pažinti tautos praeitį ir jos būdą.
Grupėse atlikite tyrimą: atidžiau panagrinėkite „Būde“ pavartotas patarles ir priežodžius. Ką šios patarlės ir priežodžiai autoriui ir skaitytojams sako apie senųjų lietuvių gyvenimą ir išmintį? Tyrimo išvadas pristatykite klasėje.
7. Padiskutuokite klasėje, ar Rusijos imperijos pareigūnai pagrįstai manė, kad „Būdas“ – maištą prieš caro valdžią kurstantis kūrinyš.
8. Kultūros tyrinėtojas, antisovietinės spaudos leidėjas, kovotojas už žmogaus teises Algirdas Patackas pogrindžio žurnale „Pastogė“ 1979 m. rašė:
„Mes – Daukanto šaknies, kaip ir visa mūsų lietuviškoji kultūra. Be jo nebūtų mūsų.
Ar dar gyvas mummyse Daukantas? Nuo atsakymo į šį klausimą priklauso, ar liksime gyvi. Bet be tautos ir kartos dar esi tu – kaip žmogus ir asmuo. Ir tik pats ir visų pirma sau turi atsakyti į šį klausimą – be kitų pagalbos ar už kitų nugaros.“
Pasvarstykite grupėse: ką reiškia būti „Daukanto šaknies“ žmogumi? Kodėl sovietinės spaudos metais A. Patackas ragina kiekvieną lietuvių atsakyti sau į klausimą, ar dar gyvas jame Daukantas? Ar šis klausimas aktualus šiandien? Grupių išvadas pristatykite klasėje.
9. Parašykite, kaip į A. Patacko užduotą klausimą „Ar dar gyvas mummyse Daukantas?“ atsakytumėte asmeniškai Jūs. Kokiais argumentais, kokiomis savo patirtimis atsakymą pagrįstumėte?
Savo atsakymą paverskite esė.

Gražina Didelytė.
„Simbolio gimimas“,
1974 m.

Apibendriname temą „Gyvoji atmintis“ ir įsivertiname

Pasvarstykite

1. Pasaulinio garso italų rašytojas, mokslininkas, istorinių romanų autorius Umberto Eco (Umberto Eco, 1932–2016) paskutiniame savo interviu sakė:

„Tikiu, kad atmintis – mūsų siela. Praradę atmintį, prarandame sielą. Būtent tai šiaudien mane pritrūkia – tas visuotinis, globalus reiškinys, atminties praradimas, ypač jaunosios kartos.“

Dirbdami grupėse, pasiaiškinkite, kaip suprantate rašytojo teiginį, kad žmogaus atmintis yra jo siela.

Pamėginkite, pasiremdami Č. Aitmatovo ir kitais nagrinėtais temos tekstais, pagrįsti šį teiginį.

Padiskutuokite klasėje: ar teisus U. Eco, sakydamas, kad atminties praradimas šiaudien yra visuotinis reiškinys, ypač būdingas jaunajai kartai? Savo nuomonės grįškite dabarties pavyzdžiais. Išvadas apibendrinkite.

2. Jonas Basanavičius, žadindamas Rusijos imperijos prispaustus lietuvius, pirmąjį „Aušros“ numerį 1883 metais pradėjo sena romėnų sentencija: „Žmonės, neišmanantys istorijos, visada lieka vaikai.“ Viename pirmųjų Lietuvos istorijos vadovėlių šiuos žodžius pakartojo ir poetas Maironis.

Pasvarstykite, kodėl būtent šią lotynišką sentenciją nutarė lietuviams priminti tautos žadintojai.

Dirbdami grupėse, aptarkite, kodėl žmogui ir tautai užaugti, subręsti reikia istorijos. Kodėl be istorijos pamokų žmogus, tauta visada lieka tik vaikas? Remkitės nagrinėtais šios temos tekstais, istorijos pamokose įgytomis žiniomis, dabarties pavyzdžiais ir asmenine patirtimi. Grupės išvadas pristatykite klasėje ir apibendrinkite.

3. Jums turbūt seniai yra žinomas romėnų filosofo Cicerono posakis, kad „istorija yra gyvenimo mokytoja“. Tęsdami darbą grupėse, padiskutuokite ir nuspręskite, kokias svarbiausias istorijos pamokas, Jūsų manymu, yra gavusi Lietuva, lietuvių tauta. Kodėl būtent taip manote? Grupių pavyzdžius pristatykite klasėje ir kartu aptarkite: ar šias istorijos duotas pamokas esame išmokę? Kuo remdamiesi vienaip ar kitaip teigiate?
4. Didieji Lietuvės rašytojai, siekdami sustiprinti tėvynainių patriotizmą, jų išmintingą, sąmoningą meilę Tėvynei, gręžėsi į istoriją ir kūrė išimintinus praeities vaizdus.

Tarsi paaiškindamas tokį rašytojų elgesį, Maironis tvirtino: „Negalime tikrai ir išmintingai mylėti savo žemės, nepažindami jos praeities.“

Grupėse pasvarstykite, kodėl išmintingam ir tikram patriotizmui būtinas praeities pažinimas. Kad atsakytumėte į šį klausimą, visų pirma aptarkite, kas, Jūsų nuomone, yra tikra ir išmintinga tėvynės meilė?

Surenkite diskusiją klasėje: Ko šiandien reikia, kad mūsų patriotizmas būtų tikras ir išmintingas?

5. Kazys Almenas (1935–2017), Lietuvoje gimęs, bet su tėvais į Vakarų 1944-aisiais pasitraukęs ir JAV ilgą laiką gyvenęs branduolinės fizikos profesorius, rašytojas, dar Sąjūdžio laikais spaudoje paskelbė „išlikimo kultūros“ programą. Pasak jo, kad lietuvių tauta išliktų, jaunosios kartos turi „susidomėti, pasirinkti ir perimti mūsų tautos kultūrą“. O tai padaryti atvirame, globaliame pasaulyje nėra lengva, nes čia nedidelės tautos kultūra priversta varžytis su didelių tautų kultūromis. Todėl, K. Almeno nuomone, lietuvių rašytojai, menininkai turėtų atrasti bendrą kalbą su jaunimu, sudominti jį Lietuvės istorija ir kultūra.

Rašytojas 1990-aisiais klausė: „Ką mes pasiūlysimė keturiolikos metų lietuvių kilmės jaunuoliui ar jaunuolei Panevėžyje, Vāšingtonė, Šalčininkuose ar Tilžėje? Kuo mes jį sudominsime? Kuo?! To klausimo apeiti nevalia. Tad dar kartą – kuo? Atsakymas į būtent šitą klausimą nusprendžia mūsų, vidutinio dydžio tautos, tautos, kuri gyvena kitų kultūrų apsuptyje, tęstinumą.“

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, K. Almenas grįžo į tėvynę ir čia įgyvendino „Skomanto“ knygų serijos projektą. Jis pats ir dešimt jo suburtų rašytojų sukūrė ir išleido dvidešimt knygų jaunimui apie XIII amžiaus kunigaikštį Skomantą ir to meto Lietuvą.

Rašytojas, režisierius, dainų autorius ir atlikėjas Vytautas V. Landsbergis (g. 1962) daug metų įgyvendina kitą projektą – savo knygomis, kino filmais, spektakliais pasakoja jaunimui apie pokario partizanų istoriją.

Pasidomėkite K. Almeno ir V. V. Landsbergio kūrybiniais projektais. Vieni pasirinkite ir plačiau susipažinkite su „Skomanto“ serijos knygomis, kiti – su V. V. Landsbergio popierine ir elektronine knyga „Varlė bunkeryje“ <http://dominicus.lt/elektronines-knygos/Varle-bunkeryje-elektronine-knyga> ir kitais jo kūriniais. Panagrinėkite, kaip šių projektų autoriai siekia sudominti jaunimą Lietuvos istorija ir kultūra. Savo išvadas pristatykite klasėje ir apibendrinkite.

Grupėse padiskutuokite ir atsakykite į K. Almeno klausimą: ką lietuvių rašytojai, menininkai turėtų pasiūlyti keturiolikos metų lietuvių kilmės jaunuoliui ar jaunuolei Panevėžyje, Vašingtone, Šalčininkuose ar Tilžėje, kuo juos sudominti, kad lietuvių tauta išliktų? Sugalvokite savo kūrybinio projekto idėją ir ją pristatykite klasėje.

6. Filosofas Arvydas Šliogeris istoriją lygina su upe ir sako, kad istorijos tėkmėje yra pastovių, nekintančių dalykų, kurie mūsų gyvenimui teikia ramybės ir pasitikėjimo savimi.

Atidžiau panagrinėkite filosofo tekstą ir pasiaiškinkite jo vaizdų reikšmes.

Pasvarstykite, kokias „sietuvas“, kokias „dideles ir kilnias žuvis“ Lietuvos istorijoje matė ir jomis grožėjosi A. Mickevičius, S. Daukantas, Maironis, V. Krėvė.

Ką Lietuvos istorijos „sietuvomis“, „didelėmis ir kilniomis žuvimis“ pavadintumėte Jūs? Kodėl jos vertos pasigrožėjimo?

Arvydas Šliogeris:

„...upė teka ir mainosi, bet joje yra sietuvų. Tai skaidriausios ir giliausios upės vietos. Jose gyvena didelės ir kilnios žuvis. Sietuvų ramybė vis ta pati. Sietuvos nekinta...

...istorijos upė irgi turi sietuvų. Jei jų nebūtų, nebūtų ir istorijos. Istorija tikra savo nekintamumu. Savo sietuvų ramybe. Mes ieškome istorijos sietuvų ir nugrimztame į jų gelmę ir skaidrumą...

...ir retkarčiais mums pavyksta sietuvoje išvysti kilnios žuvies šešėlį. Jos žvyno blyksnį. Grožio vaivorykštę. Tiesos ribuliavimą...“

7. Pasižymėkite klausimus, kurie Jums kilo nagrinėjant šią vadovėlio temą ir į kuriuos dar neradote atsakymų. Savo klausimais pasidalykite su klasės draugas ir, padedami mokytojo, kartu paieškokite atsakymų.
8. Surenkite klasėje disputą – viešą ginčą: „Ar šiandien mums dar reikia didingą praeitį vaizduojančios literatūros? Kodėl?“

Prieš tai, padedami mokytojo, pasidomėkite įvairiomis disputų, debatų taisyklėmis ir susitarkite, kokiomis taisyklėmis vadovausitės rengdami savo disputą, kad jis būtų gyvas, įdomus ir padėtų aiškintis tiesą. Pamėginkite vieni argumentais pagrįsti ir apginti tezę „mums dar reikia didingos praeities vaizdų“, o kiti – priešingą tezę „mums nebereikia žvalgytis į praeitį, turime gyventi šiandieną ir rytdieną“.

Tiriamosios ir kūrybinės užduotys

1. Pasidomėkite, kokiais Lietuvos ir pasaulio vietos, kokie išlikę ir naujai sukurti ženklai šiaandien mums liudija A. Mickevičiaus, S. Daukanto, Maironio, V. Krėvės gyvenimus ir kūrybą. Susidarykite literatūrinės ekskursijos maršrutą, kuris geriausiai padėtų šiuos rašytojus pažinti. Atlikite klasėje virtualią kelionę, aplankydami ir toli nuo Lietuvos esančias vietas. Surenkite literatūrinę išvyką Lietuvoje.
2. Atlikite savo šeimos, giminės istorijos tyrimą – pasidomėkite:

Kokiomis asmenybėmis, kokiais poelgiais, darbais Jūsų šeimoje, giminėje yra didžiuojamasi?

Kokios šeimos, giminės relikvijos, kokie svarbūs pasakojimai yra saugomi, perduodami iš kartos į kartą?

Kaip Jūsų šeimoje, giminėje puoselėjamas tėvų ir protėvių atminimas?

Pasirinkite įdomią temą, patrauklų, tinkamą pristatymo būdą ir savo tyrimo atradimais pasidalykite klasėje. Pavyzdžiui, galite pateikti įrašytus, nufilmuotus senelių ir tėvų pasakojimus, vertingiausią nuotrauką ar kitą relikviją su savo paaiškinimu, šeimos, giminės genealoginį medį su komentarais, reportažą iš giminei svarbių, atmintinų vietų.
3. Raštu išdėstykite, kokias šeimos, giminės, artimųjų vertybes Jūs norėtumėte išsaugoti ir perduoti savo vaikams. Kodėl?

Taip pat pamąstykite ir parašykite, kokius savo darbus, poelgius, pasirinkimus norėtumėte išsaugoti kitų atmintyje. Kodėl?
4. Atlikite savo vietovės (kaimo, miestelio, miesto namo, gatvės ar seniūnijos) istorijos tyrimą – pasidomėkite:

Kokiomis asmenybėmis, istoriniais įvykiais, kultūros ir gamtos paminklais Jūsų vietos bendruomenė didžiuojasi?

Kokios svarbios vietos istorinės relikvijos yra išlikusios, ar jos deramai saugomos? Kokie svarbūs istoriniai pasakojimai yra vietos bendruomenės pasakojami?

Kaip vietos bendruomenėje puoselėjama istorinė atmintis, rūpinamasi tradicijomis?

Savo pastebėjimais, išvalgomis pasidalykite klasėje ir kartu nuspręskite, kokia konkrečia veikla Jūs galite prisidėti prie savo vietovės istorinės atminties gaivinimo ir puoselėjimo.

Pavyzdžiui, gal galite padėti kaupti eksponatus mokyklos ar vietos muziejui, užrašyti ir išsaugoti nykstančius vietovardžius, sudaryti senų kapinių paminklų užrašų katalogą ir sutvarkyti apleistus kapus, surinkti bendruomenės narių atsiminimus, sukurti bendruomenės asmenybių fotografijų galeriją, atkurti ir parašyti seno namo ar gatvės istoriją, nufotografuoti ar nufilmuoti nykstančios architektūros, gamtos paminklų detales, parengti istorinių ekskursijų maršrutus.

Pasirinkę konkrečią veiklą, klasėje sukurkite bendruomenės atminties gaivinimo projektą ir jį įgyvendinkite. Savo projekto rezultatus patraukliai pristatykite visai mokyklai, vietos bendruomenei, žiniasklaidai.

Susipažinkite su Lietuvos mokyklose įgyvendinamu projektu „Atgal į ateitį“ (<https://www.youtube.com/watch?v=YIq3JXEcfRw>), kuris yra didelio projekto „Kuriame Respubliką“ dalis (<http://www.civitas.lt/projects/kuriame-respublika/>), ir pasisemkite iš jo idėjų savo veiklai.

5. Išsamiau susipažinę su savo šeimos, giminės, vietovės istorija, sukurkite savo kūrinį, įprasminantį praeitį: galite parašyti istorinį apsakymą, eilėraštį, poemėlę, pjesę, sukurti instaliaciją, dailės ar muzikos kūrinį, fotografijų parodą, filmuką, vaidinimą.
6. O dabar tapkite savo vietovės daukantais: dirbdami individualiai arba grupėse, sukurkite įtaigų savo vietovės istorinį pasakojimą ir taip įamžinkite vietos bendruomenės praeitį. Pasakojimą papildykite iliustracijomis, literatūros kūrinių intarpais, dokumentinių šaltinių ištraukomis. Savo pasakojimus pristatykite klasėje ir išrinkite patį įdomiausią, vertingiausią. Paskelbkite jį interneto svetainėje, pristatykite mokyklos ir vietos bendruomenei.
7. Jus pakvietė dalyvauti į Europos kraštų istorijai skirtą tarptautinę mokinių konferenciją. Parenkite šiai konferencijai pranešimą apie Lietuvos praeitį.

Gerai apgalvokite, ką apie savo šalies praeitį būtinai reikėtų papasakoti bendraamžiams užsienyje. Kokius įvykius, asmenybes verta išskirti? Pasvarstykite, kokių klausimų Jums gali turėti kiti konferencijos dalyviai. Kaip į juos atsakytumėte?

Surenkite klasėje konferencijos repeticiją: perskaitykite savo pranešimus ir juos kritiškai aptarkite. Kokių Lietuvos istorijos žinių Jums reikėtų įgyti, kad Jūsų pranešimai būtų geresni, įdomesni? Pasiūlykite vieni kitiems, kaip patobulinti pranešimus.

8. Parašykite rašinį pasirinkta tema:

Mane auginanti šeimos atmintis

Kuo man graži Lietuvos praeitis?

Kokie protėvių žygiai verti vaidilos giesmės?

Kuo mane žavi A. Mickevičiaus ir V. Krėvės herojai?

Kuriuos šiandieninės Lietuvos įvykius ir žmones įrašyčiau į istorijos knygą?

9. Pasirinkite temą ir parašykite esė:

„Tavo atmintis – tai tu. Kiek atsimeni, tiek esi“ (Romualdas Granauskas)

„Kur nėra praeities, ten nebebus nei didžiųjų svajonių, nei garsių žygių“ (Vincas Krėvė)

„Žuvę už tėvynę nėra žuvę! Jie kalba! Jie ir veikia! Jie mus sutelkia“ (Maironis)

„Mintis, kuri pasiekia praeitį, yra visagalė“ (Čingizas Aitmatovas)

„Atimti iš žmogaus jo gyvą atmintį – pati žiauriausia piktadarybė“ (Čingizas Aitmatovas)

„Raštuose užrašytos tautos garbės jokia galybė negali sunaikinti“ (Simonas Daukantas)

Kitoks juokas: Juozas Erlickas ir Gintaras Beresnevičius

Algirdas Griškevičius. „Patriotiniai žaidimai“, 2000 m.

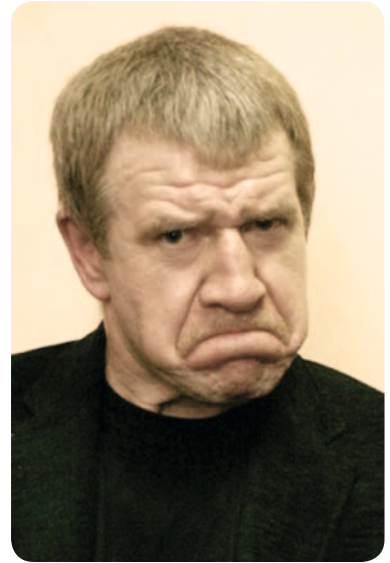
Apie Juozą Erlicką

Juozas Erlickas (g. 1953 m.) – humoristas, poetas, prozininkas, dramaturgas, dainų autorius ir atlikėjas, Nacionalinės premijos laureatas.

Gimė Žemaitijoje, Svirkančių kaime, netoli Viekšnių. Baigė Viekšnių vidurinę mokyklą. Studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete, dirbo gamtos apsaugos inspektoriumi, teatro scenos ir laikraščių redakcijų darbininku.

Pirmąją absurdiško humoro knygą „Kodėl?“ išleido dar 1979-aisiais. Šiuo metu yra parašęs jau dvi dešimtis knygų. Sąjūdžio metais J. Erlickas tapo aštriu sovietinio mąstymo ir gyvenimo būdo kritiku. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, kandžiai šaiposi iš „naujųjų lietuvių“ ydų.

J. Erlickas kūryboje žaidžia įvairiomis kaukėmis: jis kalba primityvaus žmogelio, nevykusio poeto, kvailo politiko ar kitu vardu. Eilėraščiuose parodijuoja literatūros klasikus, imituoja ašaringus romansus.

Juozas Erlickas

JUOZAS ERLICKAS. Liūdesys

Tą vakarą tylų, ružavą,
Kai mes gėrėm verandoj kakavą,
Tu nuo stalo staiga pakilai,
Pakilai, palikai ir į tolį
Nubridai dobilienų atolais,
O po kojom tau klykė žiogai.
Ir kaip paukščiai, sparnais sumosavę,
Metai plauks... Jau kiti gers kakavą,
Horizonte dundės traukinys...
Tik nebus mano sielai ramybės –
Liūdesys iškerėjo beribis
Tartum sodo krašte apynys.

1979

Mano gyvenimas

Buvo vasara. Klykė žuvėdros.
Buvo pievos nepaprastai žalios.
Aš sėdėjau ant kalno žiūrėdamas,
Kaip gyvenimas eina pro šalį.

O jis ėjo saulėlydžio vieškeliais
Pro malūnus, pro krautuves uždaras,
Pro smukles, pro stotis ir pro viešbučius,
Kaip kareivis pavargęs – į vakarus...

Ir aš vienas po žydinčiu putinu
Išsigandęs ilgai dar sėdėjau,
O jis ėjo tolyn pasipūtęs
Ir visai į mane nežiūrėjo.

Tik dar akmenį sviedė... (Už ką?)
Apvirtau it suskilus stiklinė...
Ir priėjo laukinė ožka...
Ir kaip lapą mane nusiskynė...

1987

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite šių eilėraščių lyrinį „aš“. Koks jis? Ką jis patiria ir išgyvena? Kaip apie savo jausmus ir išgyvenimus pasakoja? Kodėl jo stiprūs jausmai mums kelia šypsena?
2. Panagrinėkite, kokiais vaizdais lyrinis „aš“ išsako savo mintis ir jausmus. Kuo šie vaizdai neįprasti? Kokį J. Erlicko santykį su lyriniu „aš“ jie atskleidžia?
3. Glaustai parašykite, ką rimto, svarbaus apie žmogaus gyvenimą Jums asmeniškai pasako šie eilėraščiai.
4. Pasvarstykite, kodėl apie rimtus dalykus J. Erlickas kalba ironiškai?

JUOZAS ERLICKAS. Kolumbo gimtadienis

Dviejų dalių pjesė vaikiškam spektakliui

<...>

[Antros dalies pabaiga]

Pasigirsta keturi melodingi smūgiai, ir iš kiaušinio išsirta Viščiukas Kolumbas, apsivilkęs aksominiu Šveicarijoje siūtu kostiumu, su akiniais ir medaliu „Už skęstančiųjų gelbėjimą“

IZABELĖ. Sūnelis Kapitonas Kolumbas gimė! (*Pribėgusi apkabina sūnelį ir laisto Džiaugsmo Ašaromis*) O, koks tu visas pageltęs! Tai dėl to, kad kiaušinis buvo dietinis...

KOLUMBAS. Kas tu tokia esi? Aš tavęs nepažįstu.

IZABELĖ. Aš tavo mamytė, Izabelė. O tu mano sūnelis Kapitonas Kolumbas!

KOLUMBAS (*dairosi*). Mamyte, o kas ten toks mėlynas, mėlynas?..

IZABELĖ. Tai dangus, vaikelai.

KOLUMBAS. O kas ten tokia geltona, geltona?..

IZABELĖ. Tai saulė, sūneli.

KOLUMBAS. Tai dėl ko, mamyte, mes turim šitoj šiukšlių krūvoj gyventi?

IZABELĖ. Čia mūsų namai, sūneli...

KOLUMBAS. Mama, pasakyk, kur aš buvau?

Kur buvai prieš šimtą metų tu?

Ar tada taip pat spindėjo saulė,

Mėlynavo mėlynai dangus?

IZABELĖ. Niekas tu buvai,

Žemėj gyvenai.

Iš to nieko rados grūdas,

Grūdas aksominis, rudas.

Aš tą grūdą suradau

Ir suradus prarijau.

Iš to grūdo, iš to prado,

Tuoj kiaušinis atsirado –

Apvalus ir sidabrinis

Mano nuostabus kiaušinis.

Iš kiaušinio to – geltonas

Šast – Viščiukas Kapitonas:

Su akiniais, medaliu –

Ak, viščiukas tas – tai tu!

KOLUMBAS. Mama, kas gi bus po šimto metų?

Kur po šimto metų būsiu aš?
Ar tada taip pat žydės gėlė ta,
Debesis per dangų vėjas neš?

IZABELĖ. Nežinai dar nieko tu –

Debesėlis taps lietum,
Iš viščiuko po lietaus
Didelė višta užaugs,
Ir svajos višta naminė
Apie gaidį ir kiaušinį.
Vieną baisią baisią dieną
Iš tos vištos liks vištiena...

KOLUMBAS. Kodėl taip turi būti?

IZABELĖ. Mažą visuomet skriaudžia. Šuo skriaudžia... Avinas... Katinas, ir tas... Vargšę vištelę skriaudžia visi, kas tik turi laiko... O kartais ir išėiginėmis dienomis.

KOLUMBAS. O dėl ko mažą reikia skriausti?

IZABELĖ. Taip jau mūsų Kiemas sutvarkytas.

KOLUMBAS. Vadinasi, reikia pertvarkyti! (*Narsiai*) Kas tai padarys, jeigu ne mes, naujoji karta?
(*Svirduliuodamas žengia pirmyn*)

IZABELĖ. Jau tvarkė... Šuo tvarkė... Avinas... Mums, vištoms, nuo to tik blogiau...

KOLUMBAS. Aš niekam neleisiu tavęs skriausti! (*Susverdėja*)

IZABELĖ. Ką tu gali padaryti, toks mažas ir toks geltonas!..

KATINAS (*žiūri į laikrodį*). Viskas. Laikas kirsti vištas.

IZABELĖ. Sudie, sūneli, daugiau nebepasimatysim.

ŠUO ir AVINAS. Greičiau, greičiau!..

KOLUMBAS. Stokit! Nė iš vietos! Jeigu ne – uždarysiu abu į laužtinius skliaustus ir pakelsiu kvadratu!

ŠUO. Kas čia toks?

AVINAS. Kur jis yra?

ŠUO. Iš kur tas balsas?

AVINAS. Turbūt jis labai stiprus, kad mūsų nebijo!

ŠUO. Matyt, kad stiprus, jeigu mus abu gali pakelti ir uždaryti!

KOLUMBAS. Aš nieko nebijau. O kas manęs nebijos, tam bus taip, kaip vakar kad buvo.

KATINAS. Oi, kaip baisu! Aš jau bijau! Jau dantys kliba.

AVINAS. Ir aš bijau. Ragai linksta.

KOLUMBAS. Meskit ginklus!

Avinas numeta ragus, o Šuo dirbtinį žandikaulį ir proto kuolą

KOLUMBAS. Dabar pasibučiuokit ir galite eiti. Rytoj pagalvosiu, ką su jumis daryti. Gal ištrauksiu kvadratinę šaknį.

Šuo ir Avinas pasibučiuoja ir išeina

IZABELĖ. Oi, sūneli, koksai tu drąsus! O sakyk, ar labai baisu buvo prieš juos atsistoti?

KOLUMBAS. Visai nebaisu. Aš, mamyte, prieblandoje nieko neįžiūriu. Aš jų nemačiau.

IZABELĖ. O pasakyk man, sūneli, kas buvo tiems, kurie vakar tavęs nebijojo?

KOLUMBAS. Nežinau, mamyte, aš juk vakar dar nebuvau gimęs... Bet kodėl gi nepajuokavus, ar ne?

IZABELE. Tas tai teisybė. Kas mums, vištoms, belieka... (*Atsidūsta ir užpučia Rampos šviesas*)

Leidžiasi uždanga

KATINAS (*už uždangos*). Viskas atidedama rytdienai. Prašom apsilankyti. Bet šiandien dar būtų gerai padainavus!

VISI (*uždangai pakilus*).

Mes pirmadienį kažką paliekam,
Žengiam į antradienį žvaliai.
Kas tenai yra – nematė niekas,
Bet kiekvienas žino – ten gerai!

Šiandien plojame visi Viščiukui,
O rytoj gal Avino ragams,
Gal rytoj visi laimingi būsim,
Bet naktis yra labai ilga.

Vienas sakė – ryt aš būsiu vadas,
Bet per naktį kojas jis pakratė...
Antras rėkė – būsiu ryt aš genijum,
Bet per naktį trečias jį prarijo.

Didvyriu būt rengėsi ketvirtas,
Bet į priekį žengdamas apvirto,
Nusilaužė paskutinę koją.
Ar suremontuos kas ją rytoj?

Nieko mes nebojam –
Kas mums tie pavojai!
Pažymius rašys mums ateitis!..
Kad ir viena koja,
Žengiam į rytojų –
Viens du trys ir – kairę – viens du trys...

Lyg ir P a b a i g a

1987

Klausimai ir užduotys

1. Dirbdami grupėse panagrinėkite tekstą ir paaiškinkite, kodėl šią J. Erlicko pjesę galime vadinti komedija. Įsidėmėkite: komedija (gr. *kōmōdia* – linksmos minios daina) – tai dramos žanras, kuris vaizduojamomis situacijomis ir veikėjų charakteriais siekia sukelti juoką. Atsakymus pristatykite klasėje ir apibendrinkite.
2. Tęsdami darbą grupėse aptarkite kūrinio temą ir pagrindinę mintį. Atkreipkite dėmesį, kad šiai minčiai išsakyti pasitelkta alegorija. Kodėl jos pririekia? Ką komedijoje reiškia Kiemas ir jo gyvūnai?
3. Pasiruoškite ir perskaitykite komedijos pabaigą vaidmenimis arba ją suvaidinkite.
Atskleiskite veikėjų charakterius ir situacijų komizmą.

JUOZAS ERLICKAS. Metai: eilėraščiai proza

Aklieji

Prisimenu: sėdi Kudirka prie lango, brūžina violančele.

– Graži melodija! Bus kada nors Lietuvos himas.

– Eik sau! – juokiasi būrai.

– O pamatysit! – šaukia Vincė.

Tie nusispjauna ir nueina. Niekas juo tada netikėjo. Tamsūs buvo laikai.

Dabar šviesu, bet kas iš to: didžiavyriais ir šiandien niekas netiki.

Reiškinys

Kada tik keliu važiuoju pro Trakus, man verkia širdis, o ašaros taip temdo akis, kad esu priverstas sustot ir variklį išjungt.

Ir ne dėl to aš verkiu, kad pilis griūtų. Ne, ta stovi kaip stovėjus.

Pats nežinau, kas man yra.

Harmonija

Klausi: kodėl Vilniaus centre medžiams nukapoja šakas ir lieka vieni stuobriai?

Sakau: manding, tokie valdžios nurodymai.

Ten sėdintys mėgsta panašius į save.

Pašaliniai

Tu skundie: niekaip nespėju koja kojon su gyvenimu. Žengiu žingsnį – gyvenimas du, žengiu du – gyvenimas jau kažin kur nuėjęs...

Sakau: nusispjauk ir eik gult.

Juk gali būt, kad tai ne mūsų gyvenimas.

Ryšys

Gatvėj timpteliu poną už skverno.

– Kaip gyvena Jokūbas?

– Nepažįstu Jokūbo!

Ir, nors nueinam į skirtingas puses, aš nebesijaučiu toks vienišas dideliame mieste.

Juk abu nepažįstam Jokūbo.

Lietuvis Paryžiuje

Stoviu kryžkelėj, žiūriu, kaip prancūzai eina pro šalį.

– Jūs einat pro šalį? – klausiu.

– Taip, – sako prancūzai. – Mes einam pro šalį.

Pašaipiai linkteliu galva. Nieko kito ir nesitikėjau.

Maži stebuklai

Atėjo geri laikai.

Žinoma, daugelis to nesuvokia, nes gerieji niekuom nesiskiria nuo blogųjų.

Bet vis tiek smagu!

Apie grožį

Anąsyk eidamas per Lietuvą sutikau Kudirką.

– A vis dar brūžini violončele, Vincai?

Tas papurtė galvelę, ašaros pabiro iš akių.

– Tai kodėl? – klausiu.

– O kad nūnai gražesnė muzika Lietuvoj...

Įsiklausau: vienas pianinu skambina, dešimt liežuviais skalambija, tūkstančiai dantimis griežia...

Tikrai gražu!

Sparnuotos Juozo Erlicko mintys

Yra tipų, kurie giriasi: širdį atidaviau žmonėms! Mulki! Tu pinigus atiduok. Beširdžių pas mus ir taip per akis.

Apie stebuklus

Jūs žinote, anksčiau vieną kartą metuose būdavo stebuklinga diena, kai kalbėjo gyvuliai. O dabar gyvuliai kalba kasdien. Net per televiziją. Vadinasi, gyvenimas gerėja...

Politikai

Ką jie ten veikia?

Mažumos dauguma daugumos mažumoj mažumą daugina.

Kam to reik?

Kad blogiau būtų geriau, nes blogiau kaip geriau negerai bloginti.

Artėjimai

Prieš šventes traukia gera daryti. Todėl kiekvienam sutiktam dovanaju šypseną.

– Kas yr? – traukiasi apdovanotasis.

Stoviu išsiviepeš. Nieko negaliu paaiškinti – žodžiai tik šypseną pagadintų.

Jis – bėgt. Aš – vytiš. Teko ir nukentėt.

Mūsiškiai dar nepratę prie gerumo.

Vaisiai

Jums atrodo, kad geriausia dovana – knyga, o jūsų sūnui – kad mašina. Kaip elgtis?

Keletą žaislinių mašinėlių užkasate savo darže, o vaikui paaiškinate, kad rudenį čia išaugs automobilių parkas.

Ir gal, prižiūrėdamas daržą, vaikas pamils žemę ir daržininku bus.

O jei niekas neišaugs, paaiškinsite, kad blogi žmonės sodinukus pavogė.

Ir gal vaikas, pasipiktinęs neteisybe, teisėju taps.

Sekėjai

Prisimenu, Kudirka tik žvake ir liktarna¹ sau kelią pasišvietė. O kokia teisinga kryptim ėjo!

Nūnai dažnas tą pamiršęs.

Gerai, kad nors valdžia prisimena. Užtat ir neskiria švietimui lėšų.

¹ xliktárna - žibintas.

Klausimai ir užduotys

1. Grupėse pasirinkite kelis J. Erlicko eilėraščius proza ar sparnuotas mintis ir atidžiau panagrinėkite: kokie gyvenimo klausimai, kokios problemos šiais kūrinėliais keliamos? Koku būdu tai daroma? Kas kelia mums šypseną ir juoką? Kodėl? Atkreipkite dėmesį į rašytojo kuriamus paradoksus – neįprastus, netikėtus ir sveikam protui tarsi prieštaraujančius teiginius, vaizdus, situacijas.
2. Kokią gyvenimo išmintį juokdamasis mums išsako J. Erlickas?

Algirdas Griškevičius.
„Don Kichoto pasirodymas“, 2004 m.

Apie Gintarą Beresnevičių

Gintaras Beresnevičius (1961–2006) – mokslininkas, religijų ir mitų tyrinėtojas, publicistas, rašytojas.

Gimė ir augo Kaune, lankė dabartinę Simono Daukanto mokyklą. Studijavo istoriją Vilniaus universitete, dėstė įvairiose aukštosiose mokyklose. Išleido per dvidešimt mokslinių ir grožinių knygų, paskelbė beveik 600 mokslinių, publicistinių, eseistinių straipsnių.

G. Beresnevičiaus humoras išsiskiria intelektualumu. Rašytojas žaidžia Lietuvos ir pasaulio istorijos, literatūros, mitų vardais ir vaizdais. Ir taip kuria paradoksalias, absurdiškas, tačiau suklusti ir susimąstyti verčiančias istorijas. Jis juokiasi iš sustabarėjusių nuomonių ir vaizdinių, kviečia visuomenę pažvelgti į save kritiškiau ir su šypsena.

Gintaras Beresnevičius

GINTARAS BERESNEVIČIUS. Trumpas Lietuvos istorijos kursas

Lietuvių narsa

Lietuviai senovėje buvo labai narsūs, tačiau tarp aplinkinių genčių išsiskyrė dora ir sveikata. Todėl visi jų bijojo. Į pietus nuo lietuvių gyveno net tokia gentis, kostobokai (rus. *kosti* – kaulai, *bok* – šonas), taip vadinti dėl to, kad kaimynai lietuviai jiems vis laužydavo ir laužydavo šonkaulius.

Vos tik išgirsta, kad kaimynų šonkauliai apgijo, lietuviai su vėzdais jau ir čia.

Didžiųjų civilizacijų kontaktas

Egiptiečių faraonas Ramzis iš savo žynių patyrė, esą šiaurėje gyvena tokia didinga lietuvių kiltis, sukūrusi savo piramides iš žemės ir pristačiusi jų ne keliasdešimt, o kelis tūkstančius, ir kad lietuviai savo išmintimi bei gerumu valdo daugybę Šiaurės tautų.

Ramzis nepatikėjo, bet dėl visa ko pasiuntė keliolika savo raštininkų ir balzamuotojų, kad jie vietoje įsitikintų, kaip ten yra, ir jei šie pasakojimai tiesa, tegul egiptiečiai pasimoko iš lietuvių ko naudingo ūkyje.

Egiptiečiai išties pamatė daug ką naudingo, bet jiems tai vargu ar galėjo praversti ūkyje, nes nors piliakalniai jiems ir padarė įspūdį, tiek žemių Egipte nebuvo, o iš smėlio pilti piramides bergždžias darbas. Pasimokyti dorumo ir galvojimo meno jiems nepasisekė, nes egiptiečiams su lietuviais niekaip nevyko susišnekėti, mat lietuviai kaip visi žmonės kalbėjo lietuviškai, o egiptiečiai – hieroglifais.

Egiptiečiai išmokė prūsus, kaip daryti mumijas, ir išvyko.

Po to egiptiečiai ėmė tingėti, užmiršo kariauti, ištvirko ir žlugo.

Aleksandras lietuvių bijo

Aleksandras Makedonietis, prieš išsirengdamas kariauti su persais, svarstė, ar nenukariavus jam garsią lietuvių, kurie dar tais laikais garsėjo tuo, kad apie juos nieko nebuvo žinoma.

Jis pasiuntė pasiuntinius į šiaurę. Šie, eję per balas ir raistus, galiausiai priėjo Lietuvos pakraščius ir pamatė, kad ten toliau nieko nėra, tik tai plunksnos ore skraido, visas oras vien plunksnos, net sunku kvėpuoti. Jie apsisuko ir parėję namo apsakė, ką matę; Aleksandras, žinoma, pamanė, kad tai lietuviai plunksnas pagalviamis plėšo ir kad tų lietuvių tokia gausybė, jog su jais nesusidorosi. Tad pasuko į Persiją.

Ir jo laimė, o būtų pasukęs į šiaurę, būtų sustiręs, apsisnarglėjęs ir šitoks – plunksnomis užkimšta nosimi – būtų pasirodęs graikams, ir jie pajuokiamai būtų vadinę jį Aleksandru Snargliu, o jokių ten Didžiuoju.

Romėnų kinkos

Romėnai labai bijojo lietuvių ir stengėsi jų neužkabinti, ypač Cezaris, kuris, norėdamas atsidurti toliau nuo lietuvių, bastėsi nuo Egipto iki Britanijos, jam vis atrodė pavojingai per arti. Imperatorius Augustas apskritai nieko nebijojo, tačiau, išgirdus apie lietuvius, jam imdavo drebėti kinkos.

Tuo naudodavosi Romos pokštininkai – kai imperatoriaus lektika (vergų nešami neštuvai) linguodavo Romos gatvėmis, koks vaikėzas sušukdavo: Lietuviai ateina! – ir imperatorius, iššokęs lauk, rankomis prisilaikydamas togą, bėgdavo slėptis į artimiausią rūšį, kur tupėdavo susiritęs, ir tik ilgai guostas ir įtikinėtas, kad lietuviai dar labai toli, ryždavosi tęsti kelionę.

Lietuviai gelbsti Romą

Romėnai vis labiau lepo, auginosi didelius pilvus ir nėjo į karo tarnybą, tik sėdėdavo ir plūsdavo imperatorių (278 m. po Kr.), o po to valgydavo lakštingalų liežuvėlius. Lietuviams, kurie visoje Europoje buvo atsakingi už dorą, tai ėmė nepatikti, ir jie, pasitelkę kitas dar padurias šiaurės gentis, užėmė Romą (410 m.). Išsyk ten atstatė vandentiekį, pirtis, teatrus, panaikino viešuosius namus, įvedė privalomą raštingumą, sumažino mokesčius ir padidino pensijas veteranams.

Po to, gražiai dainuodami, tvarkingomis voromis grįžo namo, pakeliui sėdami darną ir dorą. Romėnai už lietuvių gerumą juos praminė geruliais (herulais) ir vanduoiais (vandalais) – vanduoiais todėl, kad lietuviai, būdami labai tyri, negerdavo nieko kito, tik mineralinį.

Bajorai ant piliakalnių

Lietuviai labai mėgdavo pilti piliakalnius ir pripylė jų gyvą begalę, ir kiekvienas kiek labiau prakutęs bajoras su saviškiais susipildavo piliakalni, užlipdavo ant jo ir su ilgesiu žiūrėdavo į tolį, nes iš esmės nežinojo, ką su tuo piliakalni daugiau veikti.

Vakarais būdavo gražu žiūrėti – sulipa ant kiekvieno piliakalnio po bajorą, į tolį žiūri, šnekasi, taboka, kirviais dalijasi.

Ir kad pradės visi barzdas kasytis, kad pradės!

Ir visi – vienu metu!

Lietuviai miške

O lietuviai miške jausdavosi kaip namie, ten rinkdavosi šokti ratelius, giedodavo, gerdavo alų ir tai vieną medį apsikabina, tai kitą, tai įlipa, tai nulipa, tai, mandresnį medį suradę, išvis pasiunta rangytis tarpušakiuose.

O jau kelmus kaip mėgdavo, ypač tuos, su šungrybių kekėmis ir gyvatynais, – nuvyt negalima, kol lietuvis visų šungrybių ir musmirių nesušlemščia, su visom angim neišsibučiuoja, po to, su gražiausia, didžiausia ir karūnuota pasibučiavęs, eina namo, ir jam viskas kiaurai žemę matosi ir kiaurai sienas.

GINTARAS BERESNEVIČIUS. Iš gyvenimo rašytojų Lietuvos

Daukanto mokslai

Daukantas niekaip negalėjo išmokti rašyti, jį mokė Donelaitis, mokė Rėza, na neišeina ir tiek. Todėl jie sykių susirinkę ir praminė Daukantą „Mokytu žemaičiu“.

Donelaitis ir Mickevičius

Sėdi Donelaitis ant rubežiaus, laukia Baranausko, dairosi. Pro šalį pašto karieta važiuoja, kažkas pro langą žiūri, striūbauja, ašarom taškosi.

Mickevičius, – galvoja Donelaitis. – Į Paryžių...

Donelaitis, – galvoja Baranauskas, kratydamasis karietoje, – manęs laukia...

O aš kur? – galvoja Mickevičius...

Puškinas Peterburge

Eina Puškinas Nevos prospektu, bakenbardai vėjyje plaikstosi, o jau už nugaros tik šnabžda, tik šnabžda: žiūrėkit, Puškinas eina, Puškinas... praeina pro cukrainę, ten du stovi ir rėkia visa gerkle: žiūrėk, žiūrėk, Mickevičius!

Ir vėl Daukantas su Baranausku, – neatsigręždamas sumurmėjo Puškinas.

Mickevičius Peterburge

Atvažiavo Adomas Mickevičius į Peterburgą, o jo ten niekas nepažįsta. Žino tik, kad jį labai Baranauskas gerbia, na, dar Daukantas... Prieina prie cukrainės, žiūri, ogi abu ten, su sermėgom, vyžom, į jį spokso. Mickevičius staisosi šiaip, staisosi taip, – nieko, tiedu tik akimis spitrijasi, lyg neatpažintų.

Ir nuėjo Mickevičius susikrimtęs...

Matei, – dunkstelėjo alkūne Daukantas Baranauskui, – matei, koks Puškinas šiandien išsičiustijęs?

Apie Maironį

Maironis nuėjo pas milžinkapį ir jam užsinorėjo prikelti kokį senolį. Kelkis, senoli, – rimtai tarė Maironis. Senolis atsikėlė ir, tiesdamas ranką, priėjo prie Maironio.

Senolis, – tarė senolis.

Maironis, – prisistatė Maironis.

Klausimai ir užduotys

1. Pasirinkite keletą Jums labiausiai patikusių G. Beresnevičiaus istorinių ar literatūrinių anekdotų ir juos aptarkite: kodėl jie juokingi? Kas šiuose pasakojimuose Jums kelia šypsena, juoką? Kaip sukuriamas juokas?
Kuo šie anekdotai skiriasi nuo Jums girdėtų anekdotų? Kokių žinių mums reikia turėti, kad suprastume G. Beresnevičiaus pasakojimų juoką?
2. Kokie G. Beresnevičiaus anekdotai pasirodė Jums nesuprantami, nejuokingi? Pasitelkite į pagalbą mokytoją, klasės draugus ir panagrinėkite juos kartu. Pasiaiškinkite šių pasakojimų platesnius istorinius ir literatūrinius kontekstus – jie padės suprasti prasmę, pajusti juoką.
3. Pasvarstykite, kokių tikslų siekia rašytojas, su šypsena kalbėdamas apie lietuvių praeitį ir garsius Lietuvos rašytojus.
4. Aptarkite klasėje, iš kokių sustabarėjusių visuomenės požiūrių, nuomonių, įsitikinimų šiuose anekdotuose šaipomasi. Kodėl?
5. Pagalvokite, ar G. Beresnevičiaus anekdotai praplėtė Jūsų akiratį, padėjo skvarbiau pažvelgti į literatūrą, istoriją, gyvenimą. Paaiškinkite, kodėl. Jei praplėtė – kuo?

Apibendriname temą „Juoko prasmė“ ir įsivertiname

Pasvarstykime

1. Pasidalykite nuomonėmis grupėse, ką naujo ir Jums svarbaus, nagrinėdami šią temą, sužinojote ir suvokėte apie juoką. Kokių naujų klausimų Jums kilo, kokių neatsakytų liko? Savo išvalgomis ir klausimais pasidalykite klasėje. Mokytojo padedami, kartu paieškokite atsakymų į grupėse iškeltus klausimus.
O gal būtų verta Jums kilusiais klausimais surengti platesnę diskusiją?
2. Filosofas Leonidas Donskis teigia: „Ironizuodamas save, išsaugai savo orumą.“ Dirbdami grupėse pagrįskite šį teiginį. Vieni remkitės S. Šaltenio, kiti – R. Gary, treči – J. Erlicko arba G. Beresnevičiaus tekstais. Visi taip pat pasitelkite savo asmenines patirtis ir dabarties gyvenimo pavyzdžius.
3. „Juokas mus sustiprina, leidžia lengviau pakelti kasdienybės negandas“, – sako literatūros ir teatro tyrinėtoja Petronėlė Česnulevičiūtė. Tęsdami darbą grupėse ir remdamiesi nagrinėtais kūriniais bei asmeninėmis patirtimis, pagrįskite mokslininkės nuomonę.
4. Pasiruoškite, paieškokite argumentų ir surenkite diskusiją klasėje – „Kas skiria juoką nuo patyčių? Kodėl svarbu jausti juos skiriančią ribą?“

Tiriamosios ir kūrybinės užduotys

1. „Ar Lietuva turi gerą humorą?“ – yra klausęs L. Donskis. Jo nuomone, per komercines televizijas kasdien sklindantis mūsų humoras „tikrai neįkvepia – jis labai jau vulgarus ir prasto skonio“. Tačiau, filosofo teigimu, per Nepriklausomybės metus subrendo ir savitas lietuvių humoras, kuris „ne kartą stojo ginti laisvės ir vakarietiškos Lietuvos“.
Atlikite tyrimą: klasėje pasidaliję, pasižiūrėkite, panagrinėkite ir kritiškai įvertinkite per įvairias Lietuvos televizijas, interneto kanalus rodomas humoro laidas. Ko, Jūsų nuomone, yra vertas šiandienis lietuviškas humoras? Kokių tikslų jisai siekia? Iš ko, kodėl ir kaip humoro laidose yra juokiamasi? Juokiamasi ar tyčiojamasi?
Savo tyrimų išvadas su atrastais pavykusio ir nepavykusio humoro pavyzdžiais pristatykite klasėje ir jas kartu apibendrinkite: koks humoras Lietuvoje vyrauja – skoningas, mus stiprinantis, ar – prasto skonio, mus žeminantis, gniuždantis.
Palyginkite lietuvišką humorą su pasirinktos kitos valstybės televizijų ir interneto kanalų humoru.
Pasitarę klasėje, parašykite septynis pasiūlymus Lietuvos humoro laidų kūrėjams, kaip būtų galima patobulinti lietuvišką humorą – padaryti taiklesnį, skoningesnį, juokingesnį.
2. Pakalbinkite savo tėvus, senelius, kaimynus ir sužinokite, kokių anekdotų jie moka. Linkmiausius, šmaikščiausius užsirašykite ir juos patyrinėkite: kokį žmonių santykį su sovietine ir dabartine tikrove jie atskleidžia. Tyrimo išvadas pristatykite klasėje.

3. Dirbdami grupėse, ilgėlesnį laiką pastebėkite savo klasės, mokyklos gyvenimą ir patyrinėkite savo bendruomenės juoką. Parinkite būdingiausių juoko pavyzdžių ir juos panagrinėkite: ar mokama sveikai pasijuokti iš savęs ir bendro gyvenimo situacijų? Ar juokas padeda įveikti ydas ir sunkumus, ar Jus stiprina? Ar netampa patyčiomis? Tyrimo išvadas su pavyzdžiais pristatykite klasėje ir kartu aptarkite. Pasvarstykite, kaip savo bendruomenės juoką galėtumėte padaryti linksmesnį, žaismingesnį, skoningesnį, gydančią.
4. Pasirinkite šioje temoje nagrinėtą kūrinį (jo ištrauką ar kelis kūrinčius) ir, mokytojo padėdami, paverskite jį žaismingu vaidinimu. Pasirūpinkite kostiumais, dekoracijomis, muzika. Kurdami spektaklį, išsakykite tai, kas Jums rūpi: išreikškite savo mintis ir jausmus.
Pakvietę jaunesnių klasių mokinius, savo bendraamžius, tėvus, mokytojus, surenkite spektaklio premjerą mokykloje.
5. Pažiūrėkite režisieriaus Arūno Žebriūno pagal S. Šaltenio scenarijų sukurtą kino filmą „Riešutų duona“ <http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/19736>.
Nuspręskite, ką nei S. Šaltenio, nei A. Žebriūno kūrinijų nepažįstantiems savo bendraamžiams pasiūlytumėte – perskaityti apysaką ar pasižiūrėti filmą. Kodėl?
Parašykite knygos arba filmo recenziją, kurioje argumentuotai išdėstytumėte, kodėl verta perskaityti knygą ar pažiūrėti filmą.
6. Nuspręskite, kokiais patirtais rimtais, ar net skaudžiais, savo vaikystės išgyvenimais norėtumėte ir galėtumėte pasidalyti su kitais. Pasirinkite žanrą ir parašykite glaustą literatūrinį kūrinį. Jame ironiškai, su šypsena papasakokite apie savo vaikystę.
7. Pasirėmę Lietuvos istorijos, lietuvių literatūros įvykiais, vardais ir vaizdais, pamėginkite patys sukurti istorinį arba literatūrinį anekdotą. Tam pasitelkite paradokšą.
8. Pasirinkite vieną iš vadovėlyje esančių dailininko Algirdo Griškevičiaus paveikslų ir parašykite jam humoristinį komentarą.
9. Pasirinkite šioje temoje nagrinėtą kūrinį ir, pasikonsultavę su dailės mokytoju, iliustruokite jį karikatūromis.
Pavykusioms karikatūroms sugalvokite šmaikščius pavadinimus. Arba paprašykite, kad tai padarytų klasės draugai.
10. Klasėje surenkite savos humoristinės kūrybos popietę. Jos pradžioje atidarykite karikatūrų parodą.
11. Parašykite rašinį pasirinkta tema:
Ar juokas padeda gyventi?
Į ką žvelgiu su ironija?
Juokas – dalykas rimtas
Juokas – būdas tikrovei keisti?

Linksmiausias mano gyvenimo pokštas

Štai toks tas gyvenimas!

12. Parašykite esė pasirinkta tema:

„Juokui esu skolingas už tai, kuo esu“ (Romenas Gary)

„Nereikia bijoti būti mulkiu“ (Saulius Šaltenis)

„Juokas – vienintelis mažojo žmogaus ginklas“ (Leonidas Donskis)

„Jei juokauji, vadinasi, tu myli pasaulį ir žmones“ (Leonidas Donskis)

„Didžiavyriais ir šiandien niekas netiki“ (Juozas Erlickas)

„Juk gali būt, kad tai ne mūsų gyvenimas“ (Juozas Erlickas)

„Tik nebus mano sielai ramybės – liūdesys iškerėjo beribis“ (Juozas Erlickas)

„Tais laikais lietuviai garsėjo tuo, kad apie juos nieko nebuvo žinoma“ (Gintaras Beresnevičius)

Algirdas Griškevičius.
„Pilis“, 1991 m.